

Analýza genderově podmíněného kybernásilí v ČR

Marie Dlouhá
Michaela Svatošová
Hana Tenglerová

2016

Vydává Oddělení rovnosti žen a mužů Úřadu vlády ČR V rámci projektu „Domácí násilí a genderově podmíněné násilí / Uplatňování hlediska rovných příležitostí žen a mužů a podpora sladování pracovního a soukromého života“ (reg. č. NF-CZ13-PDP-2-002-01-2014) financovaném z Norských fondů

Obsah

Úvod	3
1. Přehled dosavadního poznání	4
1.1. Definice	4
1.2. Důvody, proč se tématem zabývat	8
1.3. Podoby genderově podmíněného kybernásilí	10
Individuální úroveň	10
Celospolečenská úroveň	13
1.4. Specifika kybernásilí	15
1.5. Dopady kybernásilí	16
2. Příklady genderově podmíněného kybernásilí v ČR	18
2.1. Kybernásilí v ČR	18
2.2. Kazuistiky	20
Porno pomsta	22
Zneužití sextingu a vydírání	24
Útok na genderovou identitu	25
Spamování a vyhrožování sexuálním násilím	26
Verbální agresivita, každodenní sexismus	28
Trolling: obvinění z pedofilie, pomluva	29
Shrnutí	31
3. Dobrá zahraniční praxe	33
3.1. Kybernásilí ve světě	33
Legislativa a mezinárodní úmluvy	34
Kampaně a osvěta	37
Přímá pomoc a poradenství	38
3.2. Nástroje řešení	40
3.3. Překážky efektivního potírání kybernásilí	43
4. Doporučení vycházející z této studie	45
5. Použitá literatura	48
6. Slovník pojmů	54

Úvod

Následující práce se věnuje tématu genderově podmíněného kybernásilí v České republice. Hned na počátku je třeba říci, že se primárně zaměřujeme na genderově podmíněné násilí u skupiny starších 18 let. Téma kybernásilí či spíše kyberšikany¹ není v mezinárodním² ani českém prostředí nové (Kavalír, 2010), doposud však nebylo věnováno příliš prostoru skupině dospělých a genderovému rozměru³ tohoto tématu. Na opomíjení tématu u této věkové skupiny a na aktuálnost problému upozorňuje studie neziskové organizace Gender Studies o.p.s. Stop kybernásilí na ženách a mužích⁴ (Dlouhá, 2015a, 2015b). Potřebu zkoumat téma zvláště u dospělých a zvláště u dětí zdůrazňují nejrozsáhlejší výzkumy. Ty poukazují na to, že děti jsou skupinou specifickou se svými zvláštními charakteristikami, jsou na nich páčány specifické druhy násilí a je třeba hledat pro ně specifická řešení (Faucher et al., 2014, p. 2). Výsledky z výzkumů zaměřených na děti tedy nelze aplikovat na dospělé.

Studie, kterou zde předkládáme, vznikala v průběhu roku 2015 a 2016 na základě studia odborné literatury, expertních dokumentů, webových stránek, legislativy a na základě hloubkových rozhovorů. V první kapitole předkládáme shrnutí dosavadního poznání z odborné literatury, nejčastěji zahraniční, vzhledem k již zmiňované absenci českých zdrojů. Kapitola druhá popisuje dosavadní výzkumy genderově podmíněného kybernásilí v ČR a konkrétní případy, které se staly v České republice v minulých 5 letech. V kapitole třetí jsou vybrány případy dobré zahraniční praxe, které jsou představeny s ohledem na možnou aplikaci v českém prostředí. Na základě těchto poznatků jsou ve čtvrté kapitole definována doporučení, která mohou pomoci úspěšně bojovat s kybernásilím v České republice. V páté kapitole jsou vysvětleny pojmy používané v této studii, které nemusejí být běžnému čtenáři/ce známy. Na pojmy je také odkazováno přímo v textu pomocí poznámek a interaktivních odkazů.

¹ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

² Zajímavý přehled prací o kyberšikaně mezi mladými poskytuje Wanda Cassidy a kol. (2013)

³ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁴ Stránky projektu viz Genderstudies.cz (2015)

1. Přehled dosavadního poznání

Problematika genderově podmíněného kybernásilí v sobě spojuje několik východisek, díky kterým je téma jedinečné a zároveň se ukazuje jako důležité ho sledovat. V této kapitole nejprve představíme definující koncepty a to, jak činí téma důležitým. Zajímat nás bude také to, jakých podob může genderově podmíněné kybernásilí nabývat, v čem je specifické a jaké jsou jeho dopady.

1.1. Definice

Definice genderově podmíněného kybernásilí nám bude sloužit zejména (ale nejen) k vymezení oblasti problémů, které nás budou zajímat. Definice nám ale také pomůže k vytyčení toho, na jaké oblasti, výzkumy apod. budeme navazovat v této kapitole, která se věnuje shrnutí dosavadního poznání.

Hned na začátku by měl být uveden důvod, proč používáme pojem kybernásilí a nikoliv kyberšikana. Kyberšikana bývá definována jako agresivní záměrné jednání, které provádí jedinec nebo skupina jedinců prostřednictvím elektronických forem komunikace. Oběti jsou kontaktovány opakovaně po delší dobu a nemohou se jednoduše bránit (Olweus, 1993; Smith et al., 2008). Tato definice navazuje na pojetí klasické šikany, která je charakterizovaná záměrností útoků, jejich opakováním a mocenskou nerovností mezi obětí a útočníkem/icí. Kyberšikana se od klasické šikany odlišuje anonymitou a překračováním hranice veřejného/soukromého (příkladem je publikování soukromých informací či fotografií) ve veřejném prostoru internetu (Menesini et al., 2012, pp. 455–6). V našem případě využíváme pojmu kybernásilí ze dvou důvodů. Prvním je charakter skupiny, které se kybernásilí/kyberšikana týká, druhým je spektrum činů, které zahrnuje. U pojmu kyberšikana, jak bylo řečeno, je kladen důraz na mocenskou nerovnost oběti a agresora/ky, která je typická v případech, kdy se oběťmi stávají děti. Drtivá většina literatury věnující se kyberšikaně je tak zaměřená právě na děti a dospívající, důvod můžeme vidět i v tom, že klasická šikana je spojena se školním prostředím (O'Connell et al., 1999). Nerovnost v postavení oběti a útočníka/ce chápe oběť jako bezmocnou, takovou, která neví, jak se bránit (Olweus, 1993; Smith and Brain, 2000). Literatura zaměřená na kyberšikanu a tedy na děti považuje dospělé za méně zranitelné právě proto,

že vědí (by měli vědět), jak se bránit a v první řadě jak problémům předcházet. Druhým důvodem, proč nevyužíváme pojem kyberšikana, je spektrum činů, které tento pojem zachycuje. Konkrétně se jedná o opakovanost činů, kterou je kyberšikana charakterizovaná. Kybernásilí může mít i povahu osamocených činů, kdy se například útočníci/e snaží oběť zdiskreditovat tím, že vyvěsí její intimní fotky na webové stránky. Definice kyberšikany právě proto, že vychází ze školního prostředí, se soustředí více na činy, kdy agresor/ka oběť osobně zná (oběť ho ale nemusí rozeznat). Právě kvůli tomu by nám z definice vypadly tyto izolované činy. Také proto jsme se rozhodli využívat pojem kybernásilí.

Naše definice genderově podmíněného kybernásilí navazuje na několik oblastí, které jsou v samotném pojmu obsaženy. Jedná se zaprvé o násilí jako takové, dále je to genderově podmíněné násilí a nakonec kybernásilí⁵. Pokud se budeme věnovat obecně pojmu násilí, tak v českém právním řádu jsou sice násilné trestné činy definovány výhradně ve spojitosti s fyzickým násilím (Policie ČR, 2015). My v návaznosti například na WHO (World Health Organization) věnujeme pozornost širšímu spektru násilných činů. WHO mezi násilí na druhých řadí nejen činy fyzické, ale také násilí sexuální, psychické a násilí v podobě uvedení do stavu strádání, nebo opovrhování (WHO, 2015). Takto chápané násilí zachycuje všechny druhy násilí, ke kterým v kyberprostoru může docházet.

Druhým typem definic, na které navazujeme, jsou definice zaměřené na genderově podmíněné násilí, nebo násilí páchaném na ženách (nezávisle na tom, zda se odehrává v kyberprostoru či nikoliv). Tyto definice bývají podobné, případně jsou vzájemně převoditelné. V tomto případě je asi nejužívanější definicí definice OSN, která je následující: *„Jedná se o jakýkoliv akt genderově podmíněného násilí, který vede, nebo vypadá, že bude vést k fyzickému, sexuálnímu nebo psychologickému poškození, nebo utrpení, včetně vyhrožování těmito akty, včetně nátlaku nebo omezování osobní svobody, ať už se odehrává ve veřejném, nebo soukromém životě.“* (United Nations, 2015, p. 13) Je vidět, že definice upozorňuje jak na fyzický, tak na psychický rozměr, roli hraje nejen samotné násilí, ale také vyhrožování tímto násilím (Fascendini and Fialová, 2011, p. 30). Podobně také vycházíme z definice Akčního plánu prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2015–18:

⁵ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

„[Genderově podmíněné násilí jsou] veškeré akty fyzického, sexuálního, psychického, ekonomického⁶ či dalších forem násilí, kterou jsou cíleny na ženy z důvodu, že jsou ženami nebo na muže z důvodu, že jsou muži, anebo akty tohoto násilí, které nepřiměřeně dopadají na ženy či na muže.“ (Úřad vlády ČR, 2015) Z této definice vycházíme především v tom, že zužujeme oblast genderově páchaného kybernásilí na činy, které útočí na ženství či mužství obětí.

Při definování kybernásilí se autoři/ky také zaměřují na analýzu toho, jak je kybernásilí definované ve veřejném prostoru, jak s ním pracují jednotliví aktéři/ky (soudy, policie, neziskové organizace apod.). Norský projekt *Stop gender based cyberviolence*⁷ (KUN, 2015) se zabýval analýzou diskurzů, které vypovídají o genderově podmíněném kybernásilí. Jeho výsledky ukázaly, že v Norsku se pracuje se 3 diskurzy, které určitým způsobem uchopují téma genderově podmíněného kybernásilí. Prvním je **diskurz násilí na ženách**, vycházející zejména z práce organizací, které pracují s násilím páchaným na ženách obecně. On-line prostředí je kanálem, jak tyto informace šířit, často doplňuje a umocňuje násilí páchané na ženách. Tento diskurz také mnohdy vychází z rámce domácího násilí, nebo intimního partnerského násilí. Druhým diskurzem je **diskurz kyberšikany**. Ten se dle norských autorů/ek používá zejména v souvislosti se školním prostředím, věnuje se napadání a obtěžování u skupiny dětí. Uchopení násilí a obtěžování prostřednictvím internetu, které je nazýváno kyberšikanou, je spojeno s dlouhodobostí a opakovaností útoků. Důraz se také klade na to, že činy jsou promyšlené a tudíž záměrné (KUN, 2015). Jak se ukázalo, tento diskurz převládá i v ČR (viz výsledky české části projektu Stop kybernásilí na ženách a mužích (Dlouhá, 2015a, 2015b; Genderstudies.cz, 2015). Třetím diskurzem, způsobem uvažování o kybernásilí, je **diskurz svobody slova**. Tento diskurz chápe kybernásilí jako ohrožení svobodného vyjadřování v prostředí internetu. Protože jsou v kyberprostoru některé skupiny (například ženy) více ohroženy kybernásilím, může to mít za důsledek i částečnou absenci některých skupin v tomto prostředí. Vážněji je tedy ohrožena jejich svoboda slova (KUN, 2015). Diskurz svobody slova v sobě obsahuje jakési

⁶ Ekonomické násilí zahrnuje chování, jehož cílem je kontrola schopnosti osoby ohrožené získat a používat ekonomické zdroje a které ohrožuje ekonomické zabezpečení osoby ohrožené a její potenciál pro soběstačnost.

⁷ Jedná se o partnerský projekt organizace Gender Studies, o.p.s. Stop kybernásilí na ženách a mužích. (Genderstudies.cz, 2015)

legální dilema – střetává se zde právo vyjádřit jakýkoliv názor, i když tento názor může někoho poškodit, a právo těch, kdo jsou poškozováni a jejichž svoboda slova je omezována. Na této hranici se ocitá stále častější fenomén projevů nenávisti, tzv. hate speech⁸.

Výsledky tohoto projektu a popis jednotlivých diskurzů slouží nejen k získání dalších argumentů pro vymezení se vůči pojmu kyberšikana. V této studii se nejvíce kloníme k diskurzu násilí na ženách (i když ho rozšiřujeme i o další formy genderově podmíněného násilí, jehož terčem mohou být i muži), patřičný důraz dáváme i na osobní svobodu, která může být kybernásilím omezována. Kybernásilí dále vnímáme jako součást kulturního fenoménu násilí páchaného na ženách, a to z mnoha důvodů. Jedním z nich je podobnost rysů a povahy násilných činů. Oběti a útočníci/ce se například ve většině případů znají, nejedná se o anonymní vztahy, ale velmi často o násilí v blízkých vztazích⁹, především o intimní partnerské násilí.

Poslední část definice genderově podmíněného kybernásilí, kterou budeme pro účel této zprávy využívat, vychází z antidiskriminačního zákona (MPSV, 2009). Naši definici rozšiřujeme v oblastech psychického násilí nebo obtěžování. Konkrétně je v zákoně č. 198/2009 Sb. § 4 definováno obtěžování jako mj. nežádoucí chování, jehož záměrem nebo důsledkem je snížení důstojnosti osoby a vytvoření zastrašujícího, nepřátelského, ponižujícího, pokořujícího nebo urážlivého prostředí.

V návaznosti na výše uvedené zdroje klademe v pojetí genderově podmíněného kybernásilí důraz na následující aspekty:

- genderovou podmíněnost v tom smyslu, že se útočí na ženy a muže, protože jsou ženami a muži, nebo se jedná o dopady kybernásilí specificky na ženy a muže;
- důraz na různé druhy (nejen fyzické formy) násilí – ekonomické, psychické, sexuální a další druhy násilí, přičemž důležitý je aspekt omezování svobody jedince, nebo jeho důstojnosti, nebo vyhrožování tímto násilím;

⁸ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁹ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

- zaměření se na skupinu starší 18 let, vzhledem ke specifitě činů, které se jí dějí, a specifitě řešení.

1.2. Důvody, proč se tématem zabývat

Mezi důvody, proč se zabývat genderově podmíněným kybernásilím, je uváděno zejména to, že se skrze tento druh násilí udržují strukturální nerovnosti ve společnosti. Nejčastěji je boj proti kybernásilí chápán jako boj proti heteronormativnímu útlaku¹⁰ ve společnosti (Malhotra, 2014, p. 2). Kybernásilí je totiž chápáno jako nástroj na udržování patriarchálních norem¹¹, rolí a struktur (West, 2014, p. 2). Negativní dopad má kybernásilí nejen na ženách (a mužích), ale také na transgender lidech a intersexuálech/kách (Malhotra, 2014, p. 3).

Řada současných výzkumů upozorňuje na aktuálnost dopadů kybernásilí na skupinu žen. Tyto práce upozorňují na to, že v globálním měřítku jsou ženy méně častými uživatelkami internetu. Užívání internetu je chápáno jako prostředek pro zvyšování genderové rovnosti, zejména díky přístupu k informacím. Aby tohoto bylo dosaženo, je třeba zvyšovat dostupnost a pocit bezpečí žen na internetu (United Nations, 2015). Násilí páchané na ženách prostřednictvím technologií se tak stává jednou z oblastí zájmu OSN (zabývá se jím United Nations Broadband Commission (United Nations, 2015)). Přestože je v ČR počet uživatelů a uživatelky internetu prakticky vyrovnaný (NetMonitor, 2014), může mít kybernásilí různé dopady na ženy a muže. Je tomu tak zejména proto, že se upozorňuje na různé způsoby užívání internetu a elektronické komunikace běžné mezi ženami a muži (Faucher et al., 2014, p. 1). Některé studie zdůrazňují, že existují rozdíly mezi tím, jakým způsobem útočí agresori muži a jakým agresorky ženy. Příkladem je studie *Improved Cyberbullying Detection Using Gender Information* (Dadvar et al., 2012), která upozorňuje na to, že ženy a muži využívají při útocích jiné slovníky. Výsledky výzkumů také napovídají, že se mění poměr útoků na ženy a muže v prostředí elektronické komunikace. Zatímco v kontaktu tváří v tvář byli častějšími oběťmi muži, v elektronické komunikaci se tento poměr mění (Faucher et al., 2014, p. 2). Zároveň jsou i rozdíly v tom, kdo útočí na ženy a muže. V případě útoků na ženy

¹⁰ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

¹¹ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

jsou častějšími pachatelkami zase ženy, jedná se nejčastěji o vyřizování osobních sporů v rámci přátelských skupin (Faucher et al., 2014, p. 2).

Konkrétní čísla, která upozorňují na to, jak časté je genderově podmíněné kybernásilí, se hodně liší. Důvodem jsou odlišnosti v definici toho, co to kybernásilí je, dáno je to i způsobem sběru dat a skupinou, na které jsou data sbírána¹². Většina čísel ale ukazuje, že se nejedná o ojedinělý problém, naopak poukazuje na jeho vzrůstající tendence a na důležitost se jím zabývat. Podle posledních statistik je problém násilí na ženách vnímán jako vzrůstající fenomén, který má celosvětový dosah. Zhruba 80 % celosvětové populace je připojeno k internetu a užívá informační a komunikační technologie. Z toho 76 % žen (a 72 % mužů) je zapojeno celosvětově do sociálních sítí a z toho 73 % žen aktivně užívající tyto sítě má zkušenost s násilím v on-line prostoru. Z výzkumů vyplývá, že v Evropě má jedna ze tří žen (15+) zkušenost s některou z forem on-line násilí, v některých zemích je to dokonce 8 žen z 10, které čelí některým z forem psychického, fyzického nebo sexuálního násilí. Případy intimního partnerského násilí varíují mezi 15 a 71 % v různých evropských zemích (United Nations, 2015, p. 15). V rámci celé EU si prošlo nějakou z forem kyberobtěžování 11 % žen starších 15 let (European Union Agency for Fundamental Rights, 2014, p. 104). Česká republika se se 7 % nachází mezi čtvrtinou zemí, kde bylo zaznamenáno nejméně případů kyberobtěžování (European Union Agency for Fundamental Rights, 2014, p. 105). Mezi státy s nejvyšším počtem obětí kybernásilí patří severské státy jako je Dánsko, Finsko a Švédsko, naopak východní země (jako Rumunsko a Polsko) zaznamenávají nižší čísla obětí. Vysvětlením pro tento jev může být míra povědomí a především tolerance vůči násilí jako takovému. Právě na těchto statistikách se tak ukazuje kulturní podmíněnost násilí a to, jak je na něj nahlíženo ve veřejném diskurzu jednotlivých regionů (United Nations, 2015, p. 15). Mimo to je upozorňováno na to, že při znevýhodnění v oblasti kybernásilí dochází k intersekcím – tj. že dochází k prolínání znevýhodňujících faktorů. Příkladem může být věk u žen. Ukazuje se například, že ne všechny ženy jsou stejně ohroženy kybernásilím.

¹² Na rozdílnost výsledků výzkumů týkajících se kyberšikany upozorňuje například Faucher, Jackson a Cassidy (2014, p. 3). Jejich srovnání se sice týká kyberšikany u univerzitních studentů/ek, ale naznačuje možné trendy v rozdílech ve výsledcích podobných výzkumů (zde se zjištěný výskyt oznámených případů kyberšikanovaných pohybuje mezi 8 a 62 %).

Při sledování výskytů konkrétních druhů kybernásilí u občanek EU se ukázalo, že nejvíce je ohrožena věková skupina 18–29 let, s věkem postupně výskyt útoků klesá. Věkové rozdíly ve výskytu kybernásilí jsou vysvětlovány tím, že mladší ženy jsou na internetu aktivnější, než ty starší (European Union Agency for Fundamental Rights, 2014). Pravděpodobně se také v různých věkových skupinách objevují různé druhy útoků.

1.3. Podoby genderově podmíněného kybernásilí

Podoby kybernásilí bývají definovány specificky s ohledem na genderový rozměr, případně s ohledem na to, že se týkají žen. V následujících odstavcích bude věnován prostor tomu, jaké konkrétní činy se řadí mezi genderově podmíněné kybernásilí nebo kybernásilí páchané na ženách. Většinu těchto činů by bylo možné zahrnout pod kybernásilí obecně. Specifická je buď v tom, že jsou dané činy typičtější pro ženy, případně nastávají v situacích, kde je genderová motivace útočníků/ic. Nejprve se budeme věnovat projevům na individuální úrovni, následovat budou podoby genderově podmíněného kybernásilí, které jsou zakotvené v celospolečenském kontextu.

Individuální úroveň

Mezi podoby kybernásilí, které se odehrávají na individuální úrovni, řadíme takové projevy, kdy jsou důvodem násilí konkrétní specifické pohnutky útočníka/ice. Častěji se jedná o případy, které jsou úmyslné a vědomé, útoky jsou vedeny s cílem se určitým způsobem obohatit, od oběti něco získat, či ji různým způsobem diskreditovat. Přestože jsou dané projevy zahrnuty do individuální úrovně, jsou velmi úzce propojené také s rovinou celospolečenskou. Celkové společenské normy, pravidla a zvyklosti dané činy mohou ospravedlňovat, či je naopak činit nepřipustnými. Řešení by proto měla být vedena nejen na úrovni individuální, ale měla by brát v potaz také úroveň celospolečenskou.

V první řadě se jedná o **hacking**¹³. Ten je chápán jako používání technologií k zajištění neautorizovaného přístupu k systémům nebo zdrojům obsahujícím

¹³ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

osobní informace, změna nebo nahrazení těchto informací (např. prolomení hesel, ovládání cizího počítače, zjišťování informací z mobilního telefonu apod.) (Baker et al., 2013, p. 4; Fascendini and Fialová, 2011, p. 24; Malhotra, 2014, p. 2).

Jako další druh je zmiňováno **nebezpečné sledování (kyberstalking)**¹⁴ neboli **stopování** v kyberprostoru. Pod to spadá používání technologií k pronásledování obětí a/nebo k monitoringu jejich aktivit a jednání – jak aktuálně, tak zpětně. Jedná se například o sledování pohybu telefonu, sledování webových přístupů, sledování emailu, odposlouchávání a nahrávání telefonních konverzací apod. Sledování nemusejí být jednotlivci, ale také instituce, nebo celé skupiny (Baker et al., 2013, p. 4; Fascendini and Fialová, 2011, p. 22,24).

Mezi podoby kybernásilí je v těchto případech řazeno i **vydávání se za někoho** – používání technologie k tomu, aby se útočník/ice mohl/a vydávat za oběť, nebo někoho jiného ve snaze získat osobní informace, uvést oběť do rozpaků, nebo ji zostudit či ji kontaktovat. Konkrétními příklady je vydávání se za někoho prostřednictvím instant messagingu¹⁵, emailu, na sociálních sítích apod., případně vydávání se za někoho na pornografických stránkách, seznamkách, díky čemuž je oběť neustále obtěžována (Baker et al., 2013, pp. 4–5; Fascendini and Fialová, 2011, p. 23; Malhotra, 2014, p. 2).

Útoky v kyberprostoru jsou také vedeny skrze **obtěžování** nebo **spamování**¹⁶ – používání technologií k utváření neustálého kontaktu, obtěžování, vyhrožování či vystrašení oběti po delší dobu. Tento druh kybernásilí může mít podobu neustálého telefonování, nebo zasílání SMS zpráv či emailů, naplnění hlasové schránky zprávami (Baker et al., 2013, p. 5) či obtěžování sexualizovanými urážkami (Malhotra, 2014, p. 2). Ukazuje se například, že více jsou napadány organizace, které bojují za práva žen (West, 2014, pp. 12–13) nebo např. lidská práva a multikulturalismus.

Ke kybernásilí řadíme též **vyhrožování** či **vydírání**¹⁷. Může se jednat o vyžadování sexuálního styku pod pohrůzkou ublížení obětem nebo jejich

¹⁴ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

¹⁵ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

¹⁶ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

¹⁷ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

blízkým, vyhrožování publikováním osobních/intimních materiálů (Malhotra, 2014, p. 2) nebo již zmíněné vyhrožování násilím.

Lákání skrze technologie představuje další druh kybernásilí, ve kterém se využívají technologie k uskutečnění setkání s obětí, při kterém by mělo dojít k nějakému druhu násilí. Konkrétními příklady jsou lákání obětí k obchodování s lidmi, podvodné nabídky (seznamky, pracovní portály), které mají vylákat oběť k osobnímu kontaktu apod. (Baker et al., 2013, p. 6; West, 2014, pp. 3–4).

Útoky v kyberprostoru jsou vedené také skrze **rozesílání poškozujících informací** – využívání technologií jako nástroje k upravování a rozšiřování poškozujících materiálů o oběti, nebo o organizacích, které se zabývají pomocí obětem. Příkladem může být vyhrožování rozesíláním intimních fotografií nebo videí, modifikace obrázků a jejich rozesílání bez souhlasu oběti. Časté jsou modifikace obrázků oběti s pornografickým materiálem, nedovolené zacházení s obrázky/videi/fotografiemi, publikování tohoto materiálu na sociálních sítích, využívání technologií k šíření nenávisti proti ženám (či jiným skupinám), využívání technologií ke sdílení tohoto materiálu (Baker et al., 2013, p. 6) a další. Osobní a intimní materiály mohou být využívány jako nástroj mocenské kontroly, která slouží k vydírání druhých (Fascendini and Fialová, 2011, p. 23; Malhotra, 2014, p. 1). Mezi tuto kategorii bychom mohli řadit i tzv. **porno pomstu (revenge porn)**¹⁸, která je považována za sekundární formu sextingu¹⁹. Jedná se o vyvěšování intimních a/nebo sexuálně explicitních obrázků někoho jiného, bez jeho/jejího souhlasu. Může jít i o materiály, které vytvořila samotná oběť a vědomě předala útočníkovi/ci, který/která je následně zneužil/a (Goldnick, 2015, p. 585; Malhotra, 2014, p. 6). Často jsou fotografie publikovány jako pomsta bývalému partnerovi/partnerce. Situace mnohdy vypadá tak, že si útočník/ice není vědom toho, že by prováděl něco špatného či nepříjemného druhé osobě. Zasažení/é však mají jiný názor (West, 2014, pp. 7–9). Ke kategorii rozesílání poškozujících informací lze řadit také **natáčení či fotografování a publikování genderově podmíněného kybernásilí**²⁰ (znásilnění) na internetu. Napadení/é jsou tak zasaženi/y nejen samotným

¹⁸ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

¹⁹ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

²⁰ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

útokem, dochází k sekundární viktimizaci²¹, když si lidé prohlížejí záznamy z jejich napadení na internetu (Fascendini and Fialová, 2011, p. 22; West, 2014, pp. 4–7).

Výčet můžeme ukončit **ostatními činy**, které nespadají pod výše uvedené definice. Zařadit sem můžeme například nátlak na ženy, aby vykonávaly nelegální aktivity (Baker et al., 2013, p. 7), dětskou pornografii (Malhotra, 2014, p. 2) a další. Tyto činy mohou být jak individuálního, tak celospolečenského charakteru, mohou i obě úrovně propojovat.

Celospolečenská úroveň

Projevy genderově podmíněného kybernásilí na celospolečenské úrovni odkazují k určitým normám, pravidlům (ať již oficiálním, či neformálním) a kulturním představám, které genderově podmíněné kybernásilí způsobují, zhoršují či ospravedlňují. Patří sem i kulturní podmíněnost násilí a míra tolerance vůči němu. Např. on-line formy násilí jsou často zlehčovány (spolu s jeho dopady), nejčastějším protiargumentem je absence fyzického projevu násilí. Díky projevům na celospolečenské úrovni se jednotlivé činy kybernásilí mohou stávat neviditelnými a jejich problematičnost je zpochybňována. Obecně bychom mohli říci, že snaha řešit problémy na celospolečenské úrovni je obtížnější, než na úrovni individuální, vyžaduje to dlouhodobá opatření a změny jsou často pozvolnější. Nicméně bez zaměření se na úroveň celospolečenskou není možné individuálním případům předcházet.

Prvním příkladem společenského rozměru kybernásilí je **tzv. kultura znásilnění (rape culture)**²². Ta odkazuje na prostředí, kde je znásilnění a sexuální násilí na ženách normalizováno a omlouváno, nejčastěji prostřednictvím médií a populární kultury (Marshall.edu, 2015). V rámci kybernásilí se jedná například o vtipy o znásilnění v prostředí internetu, skupiny založené za účelem sdílení materiálu týkajícího se znásilnění apod. Díky společenskému klimatu jsou tyto vtipy a příspěvky bagatelizovány, viděny jako neproblematické.

²¹ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

²² Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

Dále bychom mohli mluvit o mocenských vztazích, které se v on-line prostředí vytvářejí a udržují. On-line prostředí tak může fungovat jako doplněk kontaktu tváří v tvář a sloužit jako **nástroj k udržování mocenské kontroly ve vztahu** – nejčastěji jde o udržování mocenského vztahu v partnerství (West, 2014, pp. 9–12). Útočníci/e tak činí například skrze kontrolu osobních účtů. Kontrolují osobní obsah na mobilním telefonu druhé/ho, na emailu (Fascendini and Fialová, 2011), což zvyšuje mocenskou nerovnováhu mezi obětí a agresorem/kou. Součástí mocenské kontroly je i vytváření tzv. digitální propasti (digital gap), kdy jsou jednotlivci nebo skupiny omezovány v přístupu k technologiím a tudíž k informacím, součástí je i ekonomické znevýhodnění a zamezení přístupu k technologiím samotným nebo částečná cenzura virtuálního obsahu.

Můžeme sem zařadit také **kulturně ospravedlňované genderově podmíněné kybernásilí** – jedná se o takové genderově podmíněné kybernásilí, které je ospravedlňované kulturou, nebo náboženstvím; jedná se například o sexistické²³ vtipy (Fascendini and Fialová, 2011, p. 22).

Výčet konkrétních činů, ke kterým v kyberprostoru dochází, není jedinou variantou, jak popsat podoby genderově podmíněného kybernásilí. Lze se také zaměřit na definici skrze charakter činů, ke kterým dochází. Příkladem je **intimní partnerské násilí**, ke kterému mnohdy dochází v okamžiku, kdy se někdo snaží opustit svého partnera/ku (Fascendini and Fialová, 2011). Jiným příkladem je útok na určité **skupiny** či **komunity**, nejčastěji na základě jejich genderu, sexuální identity, nebo politických názorů. V tomto případě se nejedná o útoky na konkrétní jednotlivce jako individua, ale na jednotlivce jako příslušníky určitých skupin. Příkladem mohou být útoky na organizace zastupující ženská/lidská práva či minority (Fascendini and Fialová, 2011, p. 22).

²³ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

1.4. Specifika kybernásilí

Specifika kybernásilí se odvozují od charakteru komunikace na internetu a prostřednictvím technologií. Opět je možné říci, že specifika jsou shodná pro genderově podmíněné kybernásilí a jiné druhy kybernásilí. Tato specifika je třeba brát v potaz u genderově podmíněného kybernásilí, protože mohou mít negativní dopad na genderové nerovnosti a diskriminaci, které jsou prostřednictvím kyberprostoru udržovány a posilovány.

Za první charakteristický rys kybernásilí je považovaná **anonymita**²⁴. Užívání technologií umožňuje pachateli/ce zůstat anonyrní, za anonymitou se tak mohou skrývat i blízcí příbuzní či známí (Fascendini and Fialová, 2011, p. 26; West, 2014, p. 2). Druhou charakteristikou je **automatizace**, tj. možnost dělat určité kroky automaticky, bez větší námahy útočníka/ice. Automatizace se využívá zejména při nebezpečném pronásledování a sledování oběti (Fascendini and Fialová, 2011, pp. 26–27; West, 2014, p. 2). Automaticky se dají například rozesílat obtěžující emaily, do mobilních telefonů lze nainstalovat sledovací zařízení apod. Další charakteristikou je možnost **jednat na dálku bez omezení času a prostoru**. Internet umožňuje pachatelům/kám provádět svoje aktivity prakticky z jakéhokoli místa na světě. To znesnadňuje oběti možnost identifikovat útočníka/ci a podniknout proti němu/ní určité kroky (Fascendini and Fialová, 2011, p. 27; West, 2014, p. 2). Dalším faktorem je **(finanční) dostupnost**, která se projevuje zejména jednoduchostí a finanční nenáročností sdílení a šíření určitých informací prostřednictvím internetu. Materiál se tak může šířit velkému publiku za malých nákladů (Campbell, 2005; Fascendini and Fialová, 2011, p. 27; West, 2014, p. 2). Roli hraje i **podoba šíření** informací. Jakákoliv informace publikovaná na internetu se zaznamenává a může přetrvávat velmi dlouho (Campbell, 2005) – jedná se o tzv. digitální stálost (West, 2014, p. 2). Mnohdy je tak téměř nemožné zastavit šíření již publikované informace. To

²⁴ Anonymita je např. ve výzkumech Gender Studies, o.p.s. hodnocena ambivalentně. Má potenciál umožnit vyjádření se osobám, které se z různých důvodů neodvážují komunikovat veřejně své postoje/názory, na druhou stranu může být stejně zneužita těmi, co aktivně vystupují. Anonymita je tedy vnímána jako nástroj, který je pozitivní, ale ve špatných rukou napomáhá růstu on-line násilí. Výpovědi respondentů/ek dále uvádí jako negativní jev ovlivňující psychiku, když je agresor/ka anonymní osoba a oběť nezná jeho/její totožnost.

může navíc podporovat sekundární viktimizaci obětí²⁵. Oběť je vystavena tlaku nejen díky samotnému činu, ale také díky tomu, že se informace (ať už pravdivé, či nikoliv) o tomto činu dále šíří kyberprostorem (Fascendini and Fialová, 2011, p. 27). Navíc je možné prostřednictvím internetu danou informací oslovit velké publikum, což může oběti ohrožovat (KUN, 2015). Specifitou je i to, že v prostředí internetu může být **více útočníků/ic**, kteří díky dostupnosti internetu svoje činy páchají. Roli hraje i samotná **podoba technologie**, která například umožňuje lepší sdílení urážejícího/ohrožujícího materiálu (United Nations, 2015, p. 23). Příkladem vlivu technologie může být také **ztráta zábran** u útočníků/ic, kteří svoje činy páchají on-line. Útočníci/ce mají v prostředí on-line méně empatie vzhledem k tomu, že svoje oběti nevidí (KUN, 2015).

1.5. Dopady kybernásilí

V literatuře jsou také zachyceny dopady, které má kybernásilí. V případě genderově podmíněného kybernásilí můžeme tyto dopady chápat jako prohlubující či udržující genderové nerovnosti.

Mezi dopady kybernásilí jsou jmenovány aspekty **psychické, fyzické, sociální a ekonomické**. Pokud platí, jak naznačují výzkumy, že jsou ženy více vystaveny kybernásilí, znamená to pro ně dopad na nerovnosti právě v těchto oblastech. Z oblasti **psychických dopadů** můžeme jmenovat například deprese, ztrátu sebevědomí apod. V některých případech dochází i k sebepoškozujícím se sklonům či dokonce k sebevraždám (Dadvar et al., 2012; West, 2014, p. 17). Není výjimkou, kdy negativní zážitek s technologiemi a virtuálním prostorem odrazuje jedince od jejich užívání a od aktivní participace v on-line prostoru. Dále jsou zde **ekonomické dopady**, jakými může být např. ztráta zaměstnání, ke které dojde díky obsahu publikovanému na internetu. Jedná se ku příkladu o případy porno pomsty (revenge porn)²⁶, díky které zůstávají v prostředí internetu bez svolení sexuálně explicitní fotografie. Za zmínku stojí i ekonomické dopady prevence, potírání a boje proti kybernásilí. Ty výrazně zatěžují rozpočty jednotlivých zemí i individuálních organizací, které toto téma aktivně řeší. Nejsou neobvyklé ani **fyzické dopady**. Jedná se o případy, kdy je násilí v kyberprostoru

²⁵ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

²⁶ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

propojeno s násilím v kontaktu tváří v tvář. Jako příklad můžeme uvést nebezpečné pronásledování (stalking) (West, 2014, p. 15). Mezi fyzické dopady lze počítat i to, když dojde k fyzickým důsledkům (onemocnění) po napadení. **Sociální dopady** kybernásilí představují dopady na vztahy, nejčastěji s těmi nejbližšími. Příkladem může být sociální izolace od rodiny, přátel. Nejčastěji jsou oběti nuceny odejít z komunity, nebo se například izolují tím, že přestanou používat sociální média apod. Důsledkem bývá všeobecná sociální izolace (West, 2014, pp. 16–17). Přirozená důstojnost, svoboda od strachu, právo na tělesnou integritu a osobní bezpečí jsou součástí Všeobecné deklarace lidských práv, jakákoliv forma násilí je tedy jednoznačným porušením těchto práv. Míra genderově podmíněného násilí a násilí na ženách indikuje fundamentální nerovnosti ve společnosti.

2. Příklady genderově podmíněného kybernásilí v ČR

Následující kapitola nejprve ukáže, jakým způsobem bylo zkoumáno/popsáno genderově podmíněné kybernásilí v českém prostředí, následně na reálných případech z posledních 5 let bude ilustrovat, jakých různých podob může nabývat.

2.1. Kybernásilí v ČR

Kyberšikana (kybernásilí) není v českém prostředí nový pojem, tomuto problému se věnuje v současné době hodně pozornosti. Při bližším zkoumání problematiky kybernásilí narazíme ale na několik zásadních problémů, které byly již zmiňované v předchozí kapitole. Jedním z nich je koncentrace aktivit a pozornosti na děti a mládež, dále pak absence genderového rozměru fenoménu kyberšikany (kybernásilí) a posledním problémem, kterým zároveň vysvětlujeme terminologii kyberšikana / kybernásilí, je právě zjednodušená definice on-line násilí, na jeden z jeho projevů, a tím je kyberšikana.

Děti a mládež jsou považovány za jednu z nejohroženějších skupin této formy násilí, právě na děti jsou cíleny výzkumy²⁷, výukové modely²⁸, školení, workshopy, poradny a linky bezpečí²⁹. Velká část projektů pracuje se dvěma kategoriemi dospělých, těmi jsou vyučující a rodiče, kteří zastávají roli mentorů a dozoru. Nejčastěji poskytují informace a pomoc typu jak odhalit násilí u dětí a mládeže, jak pracovat s násilnými dětmi v kolektivu, jak poskytnout přímou pomoc těm, kdo násilí zažívají, atp. Dále, jak už bylo zmíněno, žádná z aktivit na území ČR zaměřených na děti nepracuje s pojmem genderově podmíněného on-line násilí. Z výzkumů se můžeme dozvědět, jak děti tráví volný čas na internetu, jak reagují na určité situace atp. Tento typ násilí však není nahlížen genderovou optikou a je zjednodušeně popisován jako kyberšikana u dětí

²⁷ Příkladem je publikace Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu (Kopecký et al., 2015), ve které jsou shrnuty výsledky tří výzkumů realizovaných Centrem prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci v průběhu let 2014 a 2015.

²⁸ Např. Bezpečně Online – <http://www.bezpecne-online.cz/uvod>

²⁹ Např. poradna E-Bezpečí – <http://poradna.e-bezpeci.cz>

a mládeže. Reflexe genderového rozměru bývá někdy naznačena v definicích typu – násilí je „*forma obtěžování založeného na nerovnováze sil a systematickém zneužívání moci*“ (Kopecký et al., 2015). Kyberšikana je primárně asociována s dětmi a mládeží, neznamena to však, že se netýká i dospělých, seniorů/ek a jiných ohrožených skupin jako jsou např. LGBT, což potvrzují dva výzkumy zadané Gender Studies, o. p. s. (jediné toho druhu v ČR) zaměřené primárně na dospělé osoby střední generace. Jedná se o projekty Stop kybernásilí na ženách a mužích (2015) (Dlouhá, 2015a, 2015b; Genderstudies.cz, 2015) a On-line bezpečně: gender a bezpečnost na internetu (2014) (Dlouhá, 2014; Genderstudies.cz, 2014) neziskové organizace Gender Studies, o. p. s. Jedná se o výzkumy, které v českém prostředí otevírají téma genderového rozměru kybernásilí.

Z výsledků těchto studií je patrné to, že téma kybernásilí je v ČR spojované spíše se skupinou mladších 18 let. Dochází tak k tomu, že jsou jeho dopady u skupiny starších podceňovány či bagatelizovány. Obecně dospělé ženy i muži nevěnují příliš pozornosti zabezpečení svého internetového prostředí, pokud u nich nedojde k nějaké negativní zkušenosti. Zároveň dospělí uživatelé/ky internetu mají dojem, že by v případě kybernásilí dobře věděli, jak mají postupovat, jak se mu bránit. Když jsou ale postaveni před konkrétní situaci kybernásilí, mnohdy si nevědí rady (Dlouhá, 2014). Muži se ukazují v kyberprostoru specificky ohroženi. Obecně se ukazuje jejich rizikovější chování a silnější pocit, že nemohou být kybernásilím zasaženi. Důvodem jsou zde především genderové stereotypy³⁰ a obecné představy samotných mužů o tom, jakým způsobem zvládají a řeší násilí. Přetrvává u nich představa, že se jich problém netýká nebo že si s ním ví rady, nebojí se konfrontovat s agresorem/kou a nemají pocit ohrožení v on-line prostoru, protože se nejedná o fyzickou rovinu (Dlouhá, 2014). Ukázala se také silná tendence zlehčovat problémy kybernásilí a to jak samotnými oběťmi, tak ostatními aktéry typu policie, poskytovatelé internetových služeb a další (Dlouhá, 2014, 2015b). Kybernásilí se týká ve většině případů obyčejných uživatelů/ek internetu, není typické výhradně pro velmi časté ani pro ne příliš časté uživatele/ky. Genderové rozdíly se ukázaly především ve způsobech útoků kybernásilníků/ic – ženy a lidé homosexuální orientace jsou napadáni sexualizovanými narážkami. U žen se dále útočí častěji na vzhled, mateřství

³⁰ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

apod. (Dlouhá, 2015a). Rozdílné nejsou pouze způsoby útoků, ale také konkrétní činy, kterých se v kyberprostoru dopouštějí muži a ženy.

K tématu kybernásilí zaměřeného nejen na děti nebyla doposud v ČR evidována žádná aktivita, která by vycházela z iniciativy vlády, nebo jednotlivých ministerstev. Na jaře roku 2015 proběhla mezinárodní konference *Evropa bez genderově podmíněného násilí: od závazku k činům*, kde byl představen projekt Úřadu vlády, v jehož rámci vzniká tato studie. Z této konference vzešlo Prohlášení účastníků konference (Dejmezenamsanci.cz, 2015), které apeluje na zastupitele/ky vlády, ministerstev, experty/ky, instituce a veškeré subjekty činné v problematice potírání všech forem násilí k tomu, aby podpořili přijetí Istanbulské úmluvy (Chržová, 2015), která je jediným závazným dokumentem pro Evropu, který navrhuje komplexní kroky a řešení k eliminaci násilí na ženách a dívkách³¹.

2.2. Kazuistiky

Následující část kapitoly ilustruje fenomén genderově podmíněného násilí v kyberprostoru na konkrétních případech, které proběhly v ČR v posledních 5 letech. Informace o případech vycházejí z veřejně dostupných zdrojů, jako jsou média či weby neziskových organizací (např. projekt E-bezpečí) a z hloubkových rozhovorů s respondenty/kami. Cílem není pokrýt celou šíři problematiky genderově podmíněného kybernásilí, nebo různých typologií jednotlivých případů, ale ilustrovat, jaké kauzy se vyskytují v českém prostředí, ukázat v čem spočívá jejich genderová podmíněnost a jak napomáhají udržování současného genderového řádu.

Oslovování respondentů a respondentek pro rozhovory proběhlo dvoufázově formou oficiálního dopisu Oddělení rovnosti žen a mužů Úřadu vlády rozeslaného emailem vybraným neziskovým organizacím a fórům s prosbou o sdílení. Výzva k účasti byla zveřejněna na konci roku 2015 a začátkem roku 2016. Odhadovaný zásah, a to jak prostřednictvím emailů, sociálních sítí a dalších médií, tak i osobních kontaktů, byl 500 osob. Odezva veřejnosti byla však minimální,

³¹ V průběhu zpracovávání této analýzy (v únoru 2016) vyslovila Vláda ČR souhlas s podpisem Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí (tzv. Istanbulské úmluvy). Ratifikace úmluvy by měla proběhnout do poloviny roku 2018 (Vlada.cz, 2016).

reagovala zhruba desítka osob. Důvodem může být jednak relativně nízká genderová senzitivita české veřejnosti vůči hledanému fenoménu a rezervovanost vůči problematice genderové rovnosti vůbec, celkově malá obeznámenost s těmito mezilidskými formami násilí mezi dospělými v on-line prostoru, nízká důvěra v instituce státu, ale i nevelká míra zásahu výzvy (využití omezených kanálů diseminace z okruhu realizačního týmu, neexistence odměny pro případné participující, atp.). Nelze úplně vyloučit i možnost, že k takovým násilným činům dochází (zatím) jen výjimečně. Proti tomuto závěru ovšem hovoří některé studie, které vznikly jak na úrovni ČR, tak v rámci EU (Dlouhá, 2015a, 2015b; European Union Agency for Fundamental Rights, 2014). Je také možné, že výzva nebyla ideálním způsobem artikulována (Genderaveda.cz, 2016). Některé níže popisované případy také naznačují, že genderově podmíněné kybernásilí může být jedním z projevů komplexnějšího útoku či útoků. Genderová identita³² a genderové stereotypy³³ jsou při nich využívány jako prostředek k zintenzivnění dopadu útoku, nejsou ale nutně vždy příčinou útoku samotného. To mohlo mít také vliv na to, že respondenti/ky svoje zkušenosti neidentifikovali jako genderově podmíněné kybernásilí.

Většina osob, které reagovaly na výzvu, měla zkušenost s verbální agresivitou a útoky v on-line prostoru. Protože bylo snahou této studie pokrýt různé formy genderově podmíněného kybernásilí, byly proto nakonec pro účel této studie využity jen dva případy. Ostatní v textu uvedené příklady vycházejí z veřejně dostupných zdrojů. Jména zúčastněných osob byla buď anonymizována (pokud tak již neučinilo médium, z něhož jsou informace přebírány), nebo bylo jejich jméno změněno. Text byl psán s ohledem na maximální ochranu jejich soukromí. Z důvodů anonymizace nejsou uváděny ani zdroje, kde se o kauzách píše. K takovéto anonymizaci jsme přistoupili zejména z toho důvodu, že oběti nemusejí být zasažené pouze samotným činem. Uváděním konkrétních jmen a podrobností, které by mohly identifikovat oběti, může docházet k sekundární viktimizaci oběti³⁴ a také k tomu, že by se mohli najít další agresori/ky, kteří by v útocích pokračovali. Škála mapovaných forem násilí se pohybuje od sexistických narážek³⁵ a ponižování po porno pomstu³⁶, pomluvu

³² Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

³³ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

³⁴ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

³⁵ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

a vyhrožování. Ačkoli nelze dělat z uvedených příkladů silné závěry (výzkum není reprezentativní), příklady přinejmenším naznačují odlišnosti v tom, jakým útokům ženy a muži v on-line prostoru čelí. Zatímco u žen vidíme komentáře týkající se nedostatečně atraktivního **vzhledu**, obviňování ze sexuální **promiskuity** nebo naopak **frigidity**, zpochybňování **intelektuálních schopností** a výhrůžky **sexuálním násilím**, v případě mužů je terčem jejich **maskulinita** prostřednictvím odkazů na **homosexualitu** nebo **pedofilii**. Jak bylo výše řečeno, výběr případů má ilustrovat některé ze zaznamenaných forem genderově podmíněného kybernásilí v České republice, nevypovídá ovšem nic o prevalenci těchto a dalších studií nepodchycených jevů.

Porno pomsta

V říjnu roku 2014 začaly neznámé osoby na Facebooku zakládat stránky, jejichž cílem bylo soustředit útok/y na konkrétní ženy a povzbudit k podobným útokům další jedince (zřejmě především ex-partnery těchto žen/dívek). Stránky, které obvykle svým názvem odkazovaly k určitému městu či místu v ČR, zveřejňovaly fotografie (často polo/obnažených) žen spolu s informací, že jde o prostitutku, případně odkazovaly k její promiskuitě. Stránek s tímto obsahem byla založena více než desítka. Případ zasáhl stovky žen v ČR.

Případ kombinuje hned několik forem napadení: ponižování, pomlouvání, šíření intimních fotografií a verbální útoky. Z hlediska trestně právní klasifikace by se mohlo jednat o trestný čin pomluvy (v případě, že se jednalo o dívky mladší 15 let u obnažených fotografií, o šíření dětské pornografie), popř. přestupek proti občanskému soužití.³⁷ Podle jednoho ze znalců problematiky došlo k rozšíření informací o stránkách i díky zájmu českých médií, která řadu fotografií, textů a podrobných informací o stránkách sdílela, čímž výrazně přispěla jednak k rozšíření povědomí o tomto fenoménu, jednak k sekundární viktimizaci obětí³⁸. Facebook některé ze stránek zablokoval, jiné však stále fungují s tím, že fotografie žen jsou zde sdíleny beze jmen. Některé z blogů se také přesunuly na portál Tumblr.com. Dle veřejně dostupných informací se řada poškozených obrátila na Policii ČR a podala trestní oznámení pro podezření ze spáchání

³⁶ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

³⁷ Z vyjádření policejních představitelů však vyplývá, že policie má v takových případech omezené možnosti a daná kvalifikace útoku je spíš výjimkou (Zpravy.aktualne.cz, 2015)

³⁸ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

trestného činu pomluvy s trestní sazbou odnětí svobody až na jeden rok, další mohly postupovat občanskoprávní cestou. O výsledcích těchto šetření však není – až na jediné obvinění z trestného činu jednoho zakladatele lokální stránky – nic známo.

Sexualita, resp. představy o ní byly a jsou významným nástrojem mocenské kontroly patriarchální společnosti³⁹. Tyto představy se vyvíjejí a časem mění a mají různě silný vliv na reálné chování jednotlivců (Lefkowitz et al., 2014; Papp et al., 2015)⁴⁰. Řada současných výzkumů poukazuje na to, že i v současnosti lze v určitých kontextech detekovat projevy tzv. dvojího standardu sexuality⁴¹ (Marks and Fraley, 2005; Sagebin Bordini and Sperb, 2013). Ten ve zjednodušené formě popisuje žádoucí (přijatelnou) sexualitu žen a mužů odlišně. Heterosexuální promiskuita mužů je společensky přijatelnější, ba dokonce jeho nositeli, především je-li mladšího věku, přináší uznání. Heterosexuální promiskuita žen je naopak popisována a vnímána jako negativní a nežádoucí jev. Způsobem, jak vymáhat „správné“ chování žen a reprodukovat informaci o něm, je zostouzet ty, kdo se mu zpronevěří formou tzv. slut-shamingu⁴² – poukazováním na (reálnou, nebo domnělou) vysokou sexuální aktivitu, sexuální vyzývavost a provokativnost chování či oblékání. Implicitním sdělením zde je, že takové ženy si nezaslouží stejný respekt jako ty, které se řídí pravidly sexistické společnosti⁴³. Ta jakoby si zasloužila být potrestána, což je argumentace často využívaná v kontextu kultury znásilnění⁴⁴ a obviňování obětí sexuálních útoků. Dvojí standard⁴⁵ v tomto případě potvrzuje i to, že se stránkám, které vznikly údajně v reakci na stránky ponižující ženy a informovaly o promiskuitních heterosexuálních mužích, zdaleka nedostalo takové pozornosti a masového (roz)šíření.

³⁹ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁴⁰ Individuální postoje se přitom obvykle mění rychleji než společenská očekávání (Papp et al., 2015)

⁴¹ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁴² Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁴³ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁴⁴ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁴⁵ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

Zneužití sextingu a vydírání

Na konci roku 2015 se 35 letý muž na sociálních sítích seznámil s mladou ženou. Jejich komunikace záhy přešla ve výměnu intimních materiálů, videohovorů a nakonec k vydírání. Žena muži vyhrožovala, že pokud jí nezaplatí částku 200 Euro, zveřejní intimní materiály, které jí poslal a které natočila na Skypu. Muž, který byl dle svých slov ženatý a měl dvě děti, vyděrače zaplatil, ale ona se dožadovala stále dalších částek. Příklad se dostal k Policii ČR. Obdobný případ se stal v létě roku 2013, kdy 21 letá žena vydírala 22 letého muže. Dvojice se potkala na internetovém serveru, kde pachatelka inzerovala, že hledá submisivního muže pro sexuální aktivity. Žena postupně požadavky na odhalování muže stupňovala a nakonec ho donutila, aby se před ní sexuálně uspokojoval. Vše si nahrála a začala jej vydírat. Za to, že materiál nezveřejní, po něm následně požadovala 12 tisíc korun. Muž nakonec věc nahlásil na Policii ČR. Pachatelka se dostala před soud a hrozil jí trest odnětí svobody ve výši až 4 roky. Dle jednoho z expertů na problematiku on-line kriminality jsou specificky této formě útoků vystaveni častěji muži. Pachateli/kami jsou přitom jak ženy, tak muži, kteří se za ženy obvykle vydávají (E-bezpeci.cz, 2016). Vyšší míra tohoto typu útoků směřovaná na muže může být dána jednak jejich menší opatrností a vyšším pocitem bezpečí (v on-line prostoru) (Dlouhá, 2014), které vedou k tomu, že je snazší získat si jejich důvěru a vylákat z nich intimní materiály či on-line kontakt, při kterém k pořízení materiálů dojde. Dále je předpokladem, že muži jsou lépe finančně zajištěni a budou mít k dispozici prostředky na hrazení požadavků vyděrače/ky. Pro vyděrače/ky je to velmi pohodlná a bezpečná forma; hrozba zveřejnění materiálů, zlostouzení oběti (zejména pokud materiály dokumentují typ maskulinity či sexuality, který se významně odchyluje od normativních představ o mužích a jejich chování, například submisivita) a případný dopad na okolí (včetně rodiny) jsou pociťovány jako velmi stresující. Odborná literatura se podle všeho specificky touto problematikou dosud nezabývala. Zčásti to může být proto, že jde o relativně nový fenomén a že zranitelnost mužů je méně často předmětem zájmu než v případě žen, které častěji útoky nahlašují (Dlouhá, 2015b).

Útok na genderovou identitu⁴⁶

Začátkem roku 2016 se 47 letý Michal J. pro názory, které zastává a veřejně sdílí na sociálních sítích, stal terčem útoku, který mířil na jeho sexuální/citovou orientaci. Mimo několika desítek výhrůžek a nadávek na Facebooku, v SMS zprávách a emailech od jemu neznámých osob a falešné žádosti o půjčku, mu útočníci/ice založili profil na několika gay seznamkách. Dozvěděl se o tom, když mu začala přicházet emailem upozornění, že má pod svým profilem na dané seznamce vzkaz od (údajných) zájemců o seznámení. Dle svých slov odkazy, které mu v emailech a SMS zprávách přišly, neotvíral, neodpovídal na ně a vymazal je, aby nedošlo k zavírování počítače. Z jiného počítače pak navštívil stránky daných sezonek a žádný inzerát tam nenašel. O vymazání inzerátů z webových stránek nežádal a dle svých slov by ani tak neučinil, kdyby je našel. Komunikace s gay lidmi mu nečiní problémy, tomu, kdo by se ozval přímo, by situaci bez problémů vysvětlil. Svůj případ v podstatě ihned mediálně zveřejnil a útok označil za humorný. Na spamování a vyhrožování prostřednictvím informačních technologií je z důvodů exponovanosti své profese zvyklý. Vzhledem k celkové povaze napadení se mohl Michal J. také obrátit i na policii s podáním trestního oznámení či podat občanskoprávní žalobu.

Tato forma útoku směřovaná na citovou/sexuální orientaci, jež je součástí genderové identity⁴⁷ každého jedince, pracuje s předpokladem tradičního pojetí maskulinity. Její významnou součástí je heterosexuální orientace a zároveň odmítnutí ženskosti a zženštilosti jako charakteristik, které jsou protikladné a zároveň méněcenné vůči maskulinitě. Podle Michaela Kimmela je ústředním principem takového mužství právě strach z odhalení, že muž nesplňuje kritéria mužství, že není skutečným mužem (Kimmel, 1999, p. 59). V takovém rámci představuje obvinění z homosexuality útok na mužskost par excellence. V rámci heterosexuálních aktivit mají tedy sice muži větší prostor pro uplatnění než ženy (viz výše), za porušení takto vymezené genderové identity⁴⁸ ale v naší společnosti čelí naopak větším sociálním sankcím (Herek, 1998, p. 41). To pak vede k potlačení jakýchkoli aspektů ženskosti i radikálnějším projevům distance

⁴⁶ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁴⁷ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁴⁸ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

od homosexuálních mužů⁴⁹. Lze předpokládat, že útočníci/ice měli za to, že Michal J. bude reakce mužů ze seznamky vnímat z výše uvedených důvodů jako velmi stigmatizující, ponižující a ohrožující.

Spamování a vyhrožování sexuálním násilím

27 letá Martina N. zažila v lednu 2016 organizovaný útok skupiny jí neznámých osob prostřednictvím informačních technologií. Spouštěcím momentem bylo to, že veřejně nasdílela informaci o zrušení internetové stránky, kterou nahlásila pro její závadný obsah a porušování pravidel sociální sítě. Útočníci/ce v reakci na to nasdíleli veřejnou fotografii Martiny N. s odkazem na její facebookový post na spřátelených stránkách zrušené facebookové stránky. Během pár hodin byla její osobní stránka na Facebooku zasypaná desítkami nenávistných komentářů, urážek a výhrůžek. Asi po 15 hodinách, kdy se intenzita útoků zvyšovala (přišlo jí cca 70–80 zpráv a komentářů, fotografie byla sdílena 500 krát) si Martina N. zrušila profil a doufala, že tím vše skončilo. Asi za tři dny ovšem – jak se později dozvěděla – někdo k její takto hromadně sdílené fotografii připojil telefonní číslo jejího pracovního mobilu a email. Na základě toho se spustila nová vlna urážek a vyhrožování, nyní formou SMS zpráv a emailů (celkově měla asi dvě desítky telefonátů, tři desítky SMS zpráv a desítku emailů). Několik výhrůžných zpráv obdržel i zaměstnavatel Martiny N. Útok probíhal s postupně klesající intenzitou zhruba tři týdny.

Vedle výhrůžek, že si ji útočníci/ce najdou a fyzicky ji, nebo její rodinu napadnou, či že zveřejní její IP adresu, představovaly velkou část útoků genderově podmíněné urážky, osočování a také výhrůžky znásilněním. Konkrétně jí pisatelé/ky vyhrožovaly sexuálním napadením a přáli jí zažít znásilnění. Hodnotili také její fyzický vzhled jako nedostatečně atraktivní a upozorňovali na to, že ji žádný muž nechce, a proto je frustrovaná, a znásilnění si de facto přeje. Martinu N. podle jejích slov tento způsob napadání zaskočil, neboť naprosto nijak nesouvisel s jejím veřejným vystoupením, které bylo spouštěčem celého útoku. Zároveň reflektovala, že právě tato forma se jí dotýkala jako člověka nejvíc. Kontaktovat policii paní Martina N. nechtěla, dle svých slov nemá

⁴⁹ Podle řady výzkumů jsou muži jako skupina podstatně méně tolerantní vůči homosexuálním mužům, než vůči homosexuálním ženám (či homosexuálnímu chování žen) (Pechová, 2007; Weiss and Zvěřina, 2001, p. 109).

důvěru k represivním složkám a jejich nestrannosti. Konzultovala ale svůj postup se známým, který pracuje ve společnosti, která se věnuje mimo jiné právnímu poradenství. Spolu se bez úspěchu pokusili inkriminovanou fotografii, která se stala předmětem hromadného šíření a výzev k napadání, z Facebooku odstranit.

Celá situace v ní vyvolala velké obavy o sebe i rodinu a měla dopad na její psychiku a pocit bezpečí ve veřejném prostoru. Její okolí reagovalo na události spíš vyhyčbavě. Velmi jí ale pomohlo svěřit se nejbližším a kontaktovat osobu, která se nedávno stala terčem podobného útoku. S některými osobami, které jí psaly méně agresivně, si začala dopisovat ve snaze vzájemně si vysvětlit své postoje. Kdyby věděla o nezávislém orgánu, kde by mohla anonymně svoji situaci konzultovat, vyhledala by jej.

Vyhrožování sexuálním násilím je jednou z forem psychického genderově podmíněného násilí (Úřad vlády ČR, 2015, p. 6). Některé zdroje jej označují jako nekontaktní sexuální násilí (spolu s voyerismem⁵⁰, exhibicionismem⁵¹, sexuálním obtěžováním⁵², vystavování pornografii, atp. viz Chomová (2014, p. 20))⁵³. Z dostupné literatury, výzkumů a statistických dat vyplývá, že většina sexuálních útoků je vedena proti ženám ze strany mužů (Chomová, 2014, p. 15), ty tvoří až 97 % obětí (Úřad vlády ČR, 2015, p. 9). Sexuální násilí se odehrává napříč státy a kulturami a zkušenost s ním má u nás každá třetí žena (Chomová, 2014, p. 17; Úřad vlády ČR, 2015, p. 9). Sexuální (v odborné literatuře také sexualizované (např. Chomová, 2014, p. 15)) násilí s sebou ve většině případů nese používání sexuality jako nástroje moci (Úřad vlády ČR, 2015, p. 8).⁵⁴ Často je redukováno jen na ty nejtěžší formy (znásilnění a sexuální zneužívání) ve smyslu trestního práva. Pokud by se chtěla Martina N. obrátit na policii, mohla by tak učinit například podáním trestního oznámení pro trestný čin vyhrožování (§ 353 TZ, Hlava X), kde pachatelům/kám hrozí odnětí svobody až na jeden rok, popř. až tři roky, spáchají-li čin jako organizovaná skupina (Zakony.centrum.cz, 2016a).

⁵⁰ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁵¹ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁵² Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁵³ Všechny tyto typy nekontaktního sexuálního násilí jsou násilím, pokud jsou prováděny bez souhlasu oběti, nebo vykonávány na oběti, která není schopna souhlasu, nebo odmítnutí.

⁵⁴ Termín sexualizované násilí vyjadřuje, že se nejedná pouze o fyzické napadení či kontakt, ale o jakékoliv narušování intimity či osobních hranic s cílem demonstrovat svoji moc, ponížit druhého či ho degradovat (Chomová, 2014, p. 15).

Verbální agresivita, každodenní sexismus

29 letá Klára H. pracuje jako specialistka komunikace. Součástí její práce je pohyb na sociálních sítích. Intenzivní zkušenost s verbální agresivitou v on-line prostředí získala také díky pozici správkyně facebookové stránky jedné politicky angažované organizace. Její pohled je proto komplexní a reflektuje obecně negativní verbální projevy vůči ženám. Řada z těchto projevů se týkala přímo jí jako osoby – podle svých slov čelí útokům na denní bázi –, nebo jejích kolegyně či známých. Když dojdou argumenty, často diskutující odvádějí pozornost k údajně neatraktivnímu vzhledu, soukromým vztahům, sexualitě a promiskuitě, nízké inteligenci a neschopnosti oponentky. Setkává se i s výhrůžkami znásilněním a také s upravováním fotografií, kde je cílem zobrazovanou zesměšnit či ponížit. Muži a ženy přitom podle zkušenosti Kláry H. útočí na ženy stejně často. Muži ovšem směřují své výpady konkrétně a přímo, ženy spíš rafinovaně a v náznacích.

Jak sama říká, vybudovala si vůči podobným formám agresivity jistou míru netečnosti a obvykle reaguje na jednotlivé výpady nadsázkou s cílem upozornit na to, že komentář byl za hranicemi přijatelnosti a věcné diskuze. Osoby, které jí vyhrožovaly znásilněním, na Facebooku zablokovala. Podle Kláry H. až sociální sítě ukázaly, jak velký problém, co se týče genderu, sexuálních narážek, obtěžování a vůbec vnímání žen, v české společnosti je. Vnímá dokonce, jako by se tento problém stupňoval. Souvisí to podle ní i s vnímáním ženského těla v naší kultuře a jeho převažujícím prezentacím. Na druhou stranu ale s povděkem sleduje i opačnou tendenci: stále víc osob se vyslovuje proti takové komunikaci a postupně roste informovanost společnosti o její ne/přijatelnosti. Zásadní pro zlepšení situace je podle ní vzdělávání, osvěta a diskuze. Kvituje vznik etických kodexů různých internetových portálů a stále častější moderované diskuze.

Popisované formy agresivity namířené proti ženám lze popsat jako kulturně tolerované a ospravedlňované genderově podmíněné kybernásilí⁵⁵ (Fascendini and Fialová, 2011, p. 22). Agresivita tohoto typu je sice součástí života žen i mimo on-line prostor; specifika on-line prostředí, jako je anonymita, jednoduchost provedení útoku, možnost jednat na dálku, nulové náklady,

⁵⁵ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

snadnost provedení útoku a zároveň potenciál šíření a dosahu však intenzitu zásadně zvyšují. Ačkoli tato forma genderově podmíněného kybernásilí bývá bagatelizovaná či přehlížená, je velmi zásadní pro udržování stávajících nerovností ve společnosti, neboť je zrcadlí, znovu uvádí do oběhu a reprodukuje tím jejich normalitu a přijatelnost. Takové útoky jsou přitom relativně běžné. Tomu ostatně nasvědčuje i to, že všechny osoby, které reagovaly na výzvu k účasti na této studii, byly ženy a referovaly o tom, že zažily právě verbální obtěžování a napadení. Cílem takových útoků je ponížit a umlčet ženu, která je terčem takového napadení. Takové útoky, dějí-li se veřejně, dávají ale také signál všem ostatním o tom, co je přijatelné, co je může potkat, budou-li se chovat jako napadená. Významnou součástí těchto útoků jsou genderové stereotypy⁵⁶ (Harnachová et al., 2010), tradiční a často i diskriminační představy o typicky ženských (mužských) vlastnostech a o rolích a pozicích mužů a žen ve společnosti a sexismus⁵⁷ (Simerská, 2001), tj. předsudky a diskriminace na základě pohlaví, či sexuální objektivizace⁵⁸, kdy je s ženou zacházeno jako s nástrojem k sexuálnímu uspokojení. Takové jednání není nijak trestně právně postižitelné a je založeno čistě na vyjednávání společenských norem, které jsou do značné míry věcí každého z nás a o něž, dle svých vlastních slov, Klára H. sama soustavně usiluje.

Trolling⁵⁹: obvinění z pedofilie, pomluva

S cílem poškodit pověst známého českého herce a textaře vznikla v listopadu 2013 facebooková stránka, jejíž název i obsah šířil falešnou zprávu o tom, že při natáčení pořadů pro děti sexuálně zneužíval nezletilé. Stránka obsahovala několik obvinění ze znásilnění, které sem byly nasdíleny z fiktivně vytvořených uživatelských účtů. Děti měly být údajně zneužívány při natáčení dětských pořadů a mělo jim být za sexuální praktiky placeno. Na stránce se také objevil výňatek jednoho z textů autora, který měl dle tvůrců stránky dokazovat, že je pedofil, a také smyšlená vyjádření známých expertů/ek na sexuologii a psychiatrii. Po medializaci případu tvůrci stránky označili za jejího autora novináře jednoho publicistického týdeníku, který měl pomluvu vypustit údajně

⁵⁶ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁵⁷ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁵⁸ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁵⁹ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

ve snaze o sociální experiment. Křivě obviněný muž podal dle dostupných informací na neznámé/ho pachatele/ky trestní oznámení pro pomluvu. Dva dny po medializaci případu byla facebooková stránka odstraněna. Výsledek šetření policie není znám. Také postižený novinář podal trestní oznámení na tvůrce stránek a na zpravodajské servery, které šířily neověřenou informaci o jeho autorství. V soudním sporu o omluvu u serverů uspěl.

Útok, který mohl vzniknout i jako humor, který se ocitl za hranou, měl vést ke společenské stigmatizaci a očernění terče útoku za údajné prolomení tabu zákazu pohlavních aktivit s nezletilými. Mimo trestného činu pomluvy (§ 184 TZ), za který hrozí pachateli/ce až dva roky odnětí svobody, by v současnosti mohl být takový akt kvalifikován také jako křivé obvinění podle § 345 trestního zákoníku se sazbou 2–8 let odnětí svobody (Zakony.centrum.cz, 2016b)⁶⁰.

V naší společnosti je péče a výchova dětí stále převážně záležitostí žen, a to jak na úrovni rodinné péče, tak v rámci profesního uplatnění. Vztahy mužů a dětí jsou tématem jen v kontextu otcovství, otcovské dovolené a práv otců po rozpadu manželství/vztahů (Hearn and Pringle, 2006, p. 366), tu a tam se pozornost věnuje nízkému počtu mužů ve školství (Msmť.cz, 2009). Tradiční pojetí maskulinity, které je vytvářeno v opozici vůči femininitě a ztotožňované s agresí, dominancí, fyzickou silou a odděleností od emocí (Connell, 2005) a které spojuje mužskou sexualitu s násilím (Hearn, 2001, p. 21), pak významně napomáhá tomu, že jsou muži při kontaktu s malými dětmi, zejména v nepříbuzenském vztahu, vystaveni vysoké míře nedůvěry a jsou pod drobnohledem z důvodu možného zneužívání svěřených dětí (v kontextu mateřských škol např. Fárová (2014)). Ztotožnění muže s kategorií pedofil, jako s osobou bytostně nebezpečnou pro děti – jak je dnes chápána veřejným diskurzem – pak podle některých autorů/ek představuje výsledek procesu odvedení pozornosti od faktu, že za nejvíc sexuálních útoků, jejichž terčem jsou děti, jsou zodpovědní heterosexuální muži (obvykle z nejbližšího okolí oběti a bez známek jakékoli sexuální deviace) (Angelides, 2005)⁶¹.

⁶⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věci křivého obvinění ze zneužívání dětí (Idnes.cz, 2016)

⁶¹ Prevalenci výskytu těchto činů u této skupiny dokládají i české autority (Novák, 2010).

Shrnutí

Výše uvedené případy mapují různé formy genderově podmíněného kybernásilí. Ukazují, že jeho oběťmi i pachateli/kami mohou být ženy i muži a ukazují, jak útoky využívají připsané genderové role a stereotypy, které se k mužům a ženám ve společnosti vážou. Řada těchto útoků se děje i mimo kyberprostor, pokud jsou provedeny v něm, mají obvykle podstatně větší dosah i dopad na jednotlivce. Ovlivňují negativně i to, co je ve společnosti považováno za akceptovatelné a normální. Jsou často snáze proveditelné a pachatelé/ky jsou obvykle chráněni/y anonymitou.

Silným motivem, který se objevil v několika zde zmiňovaných případech, je zostouzení (údajných) sexuálních projevů, které se vymykají (hetero)normativním představám o sexualitě žen (viz obviňování z promiskuity, či naopak frigidity) a mužů (nařčení z homosexuální orientace či pedofilie). Regulace sexuality je mocenský nástroj, jenž se podílí na udržování společenského – patriarchálního – řádu, který je založený na nadřazenosti mužů nad ženami a vylučování mužů, kteří se vymykají tzv. hegemonní formě maskulinity (Angelides, 2005; Connell and Messerschmidt, 2005). Součástí udržování této genderové hierarchie je také násilí (Connell, 2005, p. 83), například výhrůžky fyzickým napadením či znásilněním, které byly zmíněny ve dvou mapovaných případech. Umlčování poukazující na (údajnou) intelektuální nedostatečnost žen/y a komentování vzhledu pak znovuustavují obraz ženy jako objektu, jehož smysl bytí se odvíjí od toho, působí-li heterosexuálním mužům vizuální slast, nikoli z faktu, že jsou rovnocenné myslící lidské bytosti.

Podle Raewyn Connell (2005, p. 83) se útočníci/e obvykle nepovažují za nijak deviantní, mají pocit, že jsou zmocněni/y k vykonávání trestu za přestupek. Otázka ne/uvědomění si toho, že chování útočníka/ice je za hranou, může být v případě verbální agresivity a útoků častým případem. Svoji roli může hrát i humor a vtipy, které mohou být vnímány za hranou, aniž by to byl záměr jejich původce/kyně (Laineste, 2013), mohou být ale také vědomě použity jako nepřímá forma napadání, jež umožňuje ponížit jiné a zároveň poskytuje útočící/mu prostor pro omluvu, že útok nebyl míněn vážně (Kotthoff, 2006, p. 15). Stejně jako může být humor nástrojem subverze a pozitivních emocí,

může být využit jako prostředek obcházení zdvořilosti, způsob vyhýbání se přímé konfrontaci a upevňování mocenských vztahů ve společnosti či skupině (Kotthoff, 2006). Z tohoto pohledu se zdají být nástroje kultivující projevy v on-line prostředí jako vhodné řešení.

Mapované případy naznačují také relativně nízkou postižitelnost pachatelů/ek. Jednotlivé případy nejsou hlášeny vůbec, neboť neodpovídají žádnému trestnému činu či přestupku. Jen výjimečně jsou k dispozici kusé informace o podání soukromoprávní žaloby, výjimečně o vznesení obvinění ze strany policie. Většina forem genderově podmíněného násilí je nepostižitelná. Je otázkou, zda by kultivaci prostředí pomohlo zviditelňovat případy včetně reálných dopadů na jejich pachatele/ky. Zároveň to ukazuje, že v mnoha případech oběti nemají nebo nemusí mít povědomí o tom, kam se obrátit pro radu, jak situaci řešit, nebo jim chybí informace.

3. Dobrá zahraniční praxe

Tato kapitola shrnuje poznatky a nástroje užívané v boji proti genderově podmíněnému kybernásilí a při pomoci osobám se zkušeností s kybernásilím, které byly doposud použity v zahraničí. Mohou být inspirací pro prostředí České republiky, s patřičným důrazem na specifitu kontextu.

3.1. Kybernásilí ve světě

Podíváme-li se na to, jak vypadá situace v jiných státech Evropy i světa, můžeme vysledovat jak shodné přístupy k tématu, tak i inovativní postupy boje proti virtuálním formám násilí. V poslední době můžeme zaznamenat posun v rétorice, jakou se o násilí veřejně hovoří. Pojem násilí byl rozšířen o genderový rozměr, tedy na genderově podmíněné násilí (gender-based violence), které v sobě zpravidla zahrnuje jak fyzické, tak psychické násilí, pod které spadá (nebo stojí zcela samostatně) právě i tzv. násilí v souvislosti s technologiemi nebo on-line/kybernásilí. Velmi běžně se genderově podmíněné násilí označuje za VAW (violence against women), tedy násilí na ženách (a dívkách).

Násilí – ať už on-line nebo off-line – je obtížné přesně vymezit, bojovat proti němu a předcházet mu. Problémy tkví především v postojích, přesvědčeních a stereotypech, které jsou jeho základem. V on-line kontextu a rozhodování o vhodných opatřeních na ochranu proti násilí jsou řešení náročná, ať už z povahy globálního kontextu internetu, tak i z důvodu množství aktérů a zúčastněných stran, které vstupují do celého procesu. Úsilí a přístupy v boji proti násilí se po celém světě výrazně liší. Závisí na míře finančních prostředků, které jsou na toto téma přidělovány, ochotě podílet se na snižování existující genderové nerovnosti, na podpoře vzdělávání – v tomto případě např. skrze zvyšování digitální gramotnosti, podporu rovných příležitostí na všech úrovních – a v neposlední řadě díky legislativnímu zajištění ochrany proti násilí.

Některé příklady rozdílných přístupů a jednotlivých opatření různého druhu nabízíme v krátkém přehledu.

Legislativa a mezinárodní úmluvy

Mezi současné trendy můžeme zahrnout změny v legislativě a právních předpisech s cílem adaptovat jejich znění na on-line prostředí. Jedná se nejen o vytvoření samotné kategorizace právních přestupků, ale i o kriminalizaci jednotlivých on-line činů.

Nový Zéland přišel v roce 2015 se zákonem Harmful Digital Communication Act (HDC)⁶², který měl původně cílit jen na kyberšikanu, z důvodů rostoucí potřeby byl později rozšířen i na ochranu před jakýmkoliv nevhodným obsahem on-line komunikace. Součástí zákona jsou tzv. komunikační principy, na kterých je zákon HDC postaven. Jedná se o výčet toho, jaká by neměla být on-line komunikace (urážlivá, obscénní, lživá, atp.). Na tyto principy navazuje zřízení vládní instituce, která slouží k posuzování nevhodného obsahu v souvislosti s těmito principy. Klíčovým je článek 20 HDC zákona, který pojednává o vytvoření ochrany pro osoby čelící on-line násilí, tzv. 48 hodinové lhůty pro stažení závažného obsahu. Toto nařízení může uplatnit bez rozdílu každý, kdo shledá obsah elektronické komunikace za nevhodný. Uplatnit lze tento nárok u poskytovatelů internetových služeb. Zákon přináší inovativní přístup k on-line formám násilí, je však kritizován řadou odborníků/nic. Odpovědnost rozhodovat o tom, co je vhodný a nevhodný obsah, směřuje na soudy a státem zřízený orgán. Dohled ze strany státu, cenzura a zaujatost jsou největší hrozby tohoto zákona.⁶³

Filipíny rozšířily stávající legislativu hned o několik zákonů – Anti Child Pornography Act, Anti-Photo and Video Voyeurism Act a Cybercrime Prevention Act (Salvador, 2012). Cybercrime Prevention Act obsahuje výčet zakázaného jednání v internetové komunikaci: urážku, podvod, krádež identity, dětskou pornografii, cyber squatting (doménový squatting)⁶⁴ a tzv. cybersex⁶⁵, který je v tomto zákoně vymezen jako „*přímé či nepřímé zapojení se v udržování kontroly nad druhou osobou, nebo účastnění se jakéhokoli lascivního odhalování pohlavních orgánů a sexuálních aktivit prostřednictvím technologií za účelem potěchy nebo zisku*“. (Salvador, 2012)

⁶² Harmful Digital Communication Act – <http://www.legislation.govt.nz/bill/government/2013/0168/latest/whole.html>

⁶³ Kritika celého zákona viz Danny O'Brien (2015)

⁶⁴ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁶⁵ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

Jižní Afrika přijala v roce 2013 Protection from Harassment Act (Soobedaar, 2015), který reaguje na nedokonalost zákonů ošetřujících domácí násilí, a rozšiřuje tak stávající legislativu o ochranu osob ohrožených on-line i off-line obtěžováním. Tyto osoby se mohou obrátit na příslušné soudy a mohou získat ochranu před útočníkem/icí trvající až pět let. Zákon dále ukládá povinnost poskytovatelům internetových služeb k spolupráci s příslušnými úřady a soudy při vyšetřování a identifikaci pachatelů/ek odpovědných za obtěžování. Zákon dále umožňuje soudům stanovit pokutu nebo odnětí svobody pro poskytovatele internetových služeb a jejich zaměstnance/kyně v případě zprostředkování lživých anebo neúplných informací, vyžádaných soudem v souvislosti s vyšetřováním on-line násilí. Velmi podobně tomu je i u Cyber-safety Act (2013)⁶⁶ uplatňovaným v Kanadě, kde je např. upraven právně i přenos zodpovědnosti v případě nezletilých na rodiče či zákonné zástupce.

Kalifornie představila v roce 2013 zákon SB 225 Electronic Communication Devices: Prohibited Distribution of Personal Information Act, zákon, který zahrnuje nový přestupek výtržnictví formou distribuce intimních fotografií za účelem úmyslného způsobení emocionální újmy (porno pomsta⁶⁷). Zákon se úzce zaměřuje především na pachatele/ky nezákonného šíření dehonestujících obsahů.

Je zde také celá řada mezivládních společných iniciativ, jednou z nich je implementace Istanbulské úmluvy (Convention on Prevention and Combating Violence against Women and Domestic Violence), která vzešla od Rady Evropy. Úmluva vedle domácího násilí zohledňuje i některé z forem kybernásilí a roli informačních a komunikačních technologií a celého sektoru médií. Média jsou jejím prostřednictvím povzbuzována, aby nastavila regulační mechanismy a vnitřní etické kodexy včetně systémů sebehodnocení a aby aktivně přispívala k prosazování genderové rovnosti, bojovala proti genderovým stereotypům⁶⁸ a postavila se zády k sexismům⁶⁹ a sexistickým reklamám a nevhodnému užití jazyka. Vlády jsou vyzývány ke spolupráci se soukromým sektorem, aby tak zajistily vzdělání a prostředky hlavně pro děti, rodiče a vyučující.

⁶⁶ Cyber Safety Act – http://nslegislature.ca/legc/bills/61st_5th/1st_read/b061.htm

⁶⁷ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁶⁸ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁶⁹ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

Další významný mezivládní dokument, který je zmíněn v teoretické části týkající se problematiky kybernásilí, je nedávno zveřejněný dokument UN Broadband Commission, nesoucí název Cyber violence against women and girls: world-wide wake-up call (2015) (United Nations, 2015). Tato zpráva vzešla ze spolupráce UN Women a expertní skupiny Rozvojového programu OSN (UNDP) a Mezinárodní telekomunikační unie (ITU). Argumentuje zvyšujícími se počty případů on-line násilí na ženách a dívkách a sociálně ekonomickými dopady hlavně na ženy, které jsou aktivní on-line. Zároveň vybízí bezpečnostní složky a soudy, aby zaujaly postoj k problému on-line násilí a aktivně spolupracovaly na jeho potírání. Zpráva dále představuje třístupňový model, který má za cíl snížení násilí na internetu. Tento přístup se skládá z tzv. senzitivizace problému, zabezpečení a sankcí. Jednou z diskutovaných a kritizovaných částí této zprávy⁷⁰ jsou i doporučení pro politické a vládní orgány, které mají využívat svého postavení k uplatňování tlaku na telekomunikační a jiné internetové poskytovatele, aby dohlíželi na obsah a šíření informací.

Jednotlivá legislativní opatření jsou důležitou složkou v potírání on-line násilí, jejich nevýhodou je ale dlouhá příprava a někdy sáhodlouhé postupy při jejich zavádění do praxe. Na to některé země reagují tak, že využívají stávajících právních rámců, které adaptují na nové technologie, viz případ Jižní Afriky. Dalším úskalím legislativy může být zúžený pohled na problém násilí jako problém primárně zasahující svobodu slova. Je potřeba vidět širší rámec práv v kontextu práva na bezpečí, svobodný pohyb a participaci ve veřejném prostoru, kterým je i internet. Dále je důležité brát v potaz existující diskriminaci a nerovnosti, které mohou mít vliv na to, jak jsou jednotlivá práva vnímána.

Pro potírání násilí samotná legislativa a zákony nestačí, je třeba ji propojovat s dalšími opatřeními. Velká Británie se jako jedna z mála zemí rozhodla jít např. cestou cenzury a dozoru internetových obsahů a zavedla blokovací filtry na příspěvky, které vláda označila za závadné, součástí blokových stránek se staly např. i webové stránky sexuální výchovy. V některých zemích pozměněná nebo nově zavedená legislativa zahrnuje i roli poskytovatelů internetových služeb, jako tomu je např. v Kanadě (Nova Scotia) nebo Jižní Africe. Role

⁷⁰ Reflexe zprávy Broadband wake-up call viz Svatošová (2015)

poskytovatelů má hned několik rovin. Jsou zprostředkovatelé informací a pomáhají tak zvyšovat povědomí a vzdělávání (nejen) v problematice násilí. Jsou prostředníky mezi osobami, které zažily on-line násilí a policií a soudy v případě řešení jednotlivých případů. Jsou zároveň zodpovědní za vytváření bezpečného prostředí, které umožňuje svobodné vyjadřování a pohyb. Právě dialog s poskytovateli internetových služeb považujeme za jednu z klíčových aktivit v budování sítí a iniciativ v boji proti on-line formám násilí v prostředí internetu ve spojitosti s novými médii⁷¹.

Kampaně a osvěta

Jako další z možností boje s kybernásilím slouží osvětové kampaně, jednou z nich je Evropa proti nenávistným projevům, která se zaměřuje výhradně na jednu z problémových částí kybernásilí, a tou jsou nenávistné projevy (hate speech⁷²). Jako reakce na současné dění v Evropě (migrační politiku) a s tím spojenou vlnou nenávistných projevů vznikla mezinárodní kampaň No Hate Speech Movement⁷³, která vzešla z iniciativy Rady Evropy. Kampaň je zasazena do kontextu lidských práv a jejich porušování, zaměřuje se na hate speech⁷⁴ v různých formách a na kyberšikanu. Kampaň byla původně součástí projektu Young People Combating Hate Speech On-line (2012–2014) a byla rozšířena o mezinárodní dimenzi a lokální kampaně jednotlivých evropských zemí. Kampaň má za cíl potírat nenávistné projevy, rasismus, diskriminaci a především jim předcházet prostřednictvím výchovy a vzdělávání v oblasti lidských práv a demokratických principů zacílených převážně na mládež. Rada Evropy zaštitila tuto aktivitu a zprostředkovává on-line nástroje, kterými lze v národních jazycích rozšiřovat kampaň po celé Evropě. V České republice běží pod hlavičkou Národního centra bezpečnějšího internetu a ve spolupráci s odborem pro mládež Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR⁷⁵.

⁷¹ Příkladem iniciativy z řad ženských aktivistek je kampaň Take Back The Tech!, která v roce 2014 cílila na uživatele/ky sociálních sítí, kteří/které hodnotili giganty, jako jsou Facebook, Twitter, Youtube. Na základě těchto hodnocení vzešel dialog a doporučení pro zavedení a zhodnocení stávajících firemních nařízení a opatření, která chrání uživatele/ky před jednotlivými formami kybernásilí.

⁷² Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁷³ No hate speech movement – <http://nohatespeechmovement.org>

⁷⁴ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁷⁵ No hate speech movement: mladí proti nenávisti – <http://protinenavisti.cz> (CZ)

Za zmínku zde stojí lokální projekt Hate Free Culture⁷⁶, který vzešel z iniciativy Úřadu vlády ČR a Agentury pro sociální začleňování. Na rozdíl od Hate Speech Movement, tato kampaň aktivně reaguje na současné dění a propojuje organizace i jednotlivce různými metodami spolupráce, sdílením osobních příběhů, poskytováním rad a pomoci pro osoby, které zažívají útoky na svou osobu nebo osoby přihlížející problému, stejně tak i preventivními opatřeními a osvětou. Obě kampaně spojuje téma nenávistných projevů, nejsou však specificky zaměřené na genderově podmíněné násilí.

Vláda Velké Británie pomohla zrealizovat webovou stránku Stop Online Abuse⁷⁷ (2015), která poskytuje obecné informace, právní a praktické poradenství osobám, které mají zkušenost s on-line obtěžováním, porno pomstou⁷⁸, nenávistnými projevy, sexuálním obtěžováním⁷⁹ a vydíráním na internetu. Na jejich webové stránce jsou komplexní informace o on-line násilí a jeho formách, jaké jsou legislativní cesty při řešení problému, včetně toho, kde hledat informace a právní pomoc. Důležitou složkou jsou informace pro přihlížející osoby, neboli svědky/ně násilných činů. Na základě výzkumu, který projektu předcházela, vzešlo zjištění týkající se nejvíce postižených skupin, kterými jsou ženy a LGBT komunita. Právě na ty se zaměřuje pomoc a informace, které jsou relevantní výhradně pro tyto skupiny.

Přímá pomoc a poradenství

Jako příklad dobré praxe můžeme dále uvést partnerství mezi UK Government Equalities Office a veřejným sektorem, jehož výsledkem je provoz dvou anonymních poraden na území UK: Revenge Porn Helpline⁸⁰ a Professionals On-line Safety Helpline⁸¹. Poradna Revenge Porn funguje od roku 2015 a slouží dětem a mládeži, jejich rodičům, vyučujícím a jiným profesionálům/kám, které se potýkají s on-line násilím, ať už v roli obětí nebo přihlížejících osob, pomáhá při odstraňování nevhodného obsahu a zároveň eviduje počty násilných činů. Slouží jako přímá pomoc a zároveň proaktivně vyhledává nevhodný obsah

⁷⁶ Webové stránky HateFree – <http://www.hatefree.cz>

⁷⁷ Stop Online Abuse – <http://www.stoponlineabuse.org.uk>

⁷⁸ Více viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁷⁹ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁸⁰ Revenge Porn Helpline – <http://www.revengepornhelpline.org.uk>

⁸¹ Safe Internet – <http://www.saferinternet.org.uk/about/helpline>

a snaží se o jeho odstranění z digitálního prostoru. Druhá zmíněná poradna je podpořena Evropskou komisí a zaměřuje se převážně na děti a mládež. Hlavními tématy jsou především sociální sítě, kyberšikana, sexting⁸², on-line hraní her a ochrana dětí on-line. Obě poradny úzce spolupracují s velkými firmami typu Google, Yahoo, Microsoft, Twitter, Facebook, Tumblr atd. Vztah mezi nimi je založen na reciprocitě, poradny poskytují poradenství a podporu v případě beta testování nových produktů a služeb, zatímco poskytovatelé služeb využívají poradenství a dodávají poradnám důležité informace a statistiky.

V ČR na téma kybernásilí (pouze u dospělých) existuje jediná právní poradna provozovaná neziskovou organizací Gender Studies, o. p. s. dostupná na www.stopkybersikane.cz. Poradna je financovaná z Norských fondů a je součástí projektu Stop kybernásilí na ženách a mužích. Vedle této poradny, existuje celá řada poradenských služeb pro děti a mládež, největší a nejzkušenější institucí, která spolupracuje s Policií ČR a Ministerstvem vnitra, je Národní centrum bezpečnějšího internetu⁸³, které provozuje poradnu Online Helpline.⁸⁴ Pomoc se zaměřuje na děti ohrožené sexuálním zneužíváním, kyberšikanou, kybergroomingem⁸⁵, stalkingem⁸⁶. Dospělým a seniorům/kám je věnována pomoc související s bezpečným užíváním informačních a komunikačních technologií. Součástí projektu je i Internet Hotline⁸⁷, kde je možné nahlásit závadný obsah. Dalším projektem, který stojí za zmínění je E-bezpečí⁸⁸. E-bezpečí poskytuje komplexní informace, věnuje se vzdělávání a výzkumu, provozuje poradnu, ve svých aktivitách se zaměřuje na děti, rodiče, vyučující a studující. Součástí je rozsáhlá nabídka článků, novinek, e-kurzů a nabízí jedinou dostupnou verzi poradny pro mobilní aplikace⁸⁹.

⁸² Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁸³ Národní centrum bezpečnějšího internetu – <http://www.ncbi.cz>

⁸⁴ Online Helpline – <http://onlinehelpline.cz>

⁸⁵ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁸⁶ Stalking neboli nebezpečné pronásledování označuje dlouhodobé, opakované a systematické pronásledování osoby pomocí technologií. Na základě získaných informací dále dochází např. k výhrůžkám, obviňování, krádeži identity, monitorování počítače a telefonu, sexuálnímu obtěžování.

⁸⁷ Horká linka.cz – <https://internet-hotline.cz>

⁸⁸ E-bezpečí – <http://www.e-bezpeci.cz>

⁸⁹ Mobilní aplikace E-bezpečí – <http://www.e-bezpeci.cz/aplikace/>

3.2. Nástroje řešení

Opatření k řešení genderově podmíněného kybernásilí by měla sloužit především k tomu, aby nedocházelo k podpoře nerovností ve společnosti. Omezování žen (a ostatních skupin) prostřednictvím kybernásilí vede k omezování jejich hlasu ve veřejné sféře, v politice, v oblasti sociální angažovanosti a dalších (West, 2014, pp. 25–26).

Literatura poukazuje na to, že kybernásilí vyžaduje komplexní přístup v oblasti řešení, vhodnější je se zaměřit na změnu na mnoha úrovních najednou – na úrovni státní (legislativa, policie, soudy), na úrovni samotných potencionálních obětí, nebo potencionálních uživatelů/ek internetu, organizací pracujících s tímto tématem, poskytovatelů webových služeb a médií (Fascendini and Fialová, 2011, p. 51).

První jmenovanou oblastí, kde je potřeba dosáhnout změny, je oblast **sociálních norem a postojů** (United Nations, 2015, p. 27). Díky nim často nejsou případy kybernásilí rozeznány, není jim věnován dostatek prostoru a případně dochází k sekundární viktimizaci obětí⁹⁰. V některých případech není téma v sociálním prostoru vůbec přítomné (respektive není prezentované jako problematické), což by bylo vhodné změnit. Změny na úrovni společenského přístupu je možné dosáhnout díky osvětovým kampaním, školením institucí, které hrají roli v oblasti kybernásilí (policie, soudy apod.), podpoře v oblasti znalostí a schopností (West, 2014, p. 27). Konkrétně se jedná zejména o edukaci v oblasti zabezpečení internetových služeb (United Nations, 2015, pp. 27–33). Lidé si mnohdy nejsou vědomi bezpečnostních rizik, neví, které činy jsou ilegální a které jednání je potenciálně nebezpečné (Fascendini and Fialová, 2011, pp. 55–56). Zároveň je nutné měnit společenské názory tak, aby kybernásilí nebylo viděno jako přirozená a nutná součást internetu. Také je třeba poukazovat, že řešením není odchod zasažených kybernásilím z prostředí internetu (West, 2014, p. 28).

Mimo změnu společenských norem a prevenci v oblasti kybernásilí je potřeba se zaměřit na **ochranu**. Měla by se sledovat možná nebezpečí a dělat opatření, aby další nevznikala. Řešení lze hledat i ve zodpovědnosti aktérů, kteří figuruji

⁹⁰ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

v oblasti internetové komunikace. Jedná se o poskytovatele internetových služeb, mobilní operátory, softwarové developery apod. Jejich role je vnímána jako klíčová, otázky, které se týkají míry zodpovědnosti poskytovatelů těchto služeb, jsou velmi aktuální. V jejich případě by bylo vhodné například vylepšit způsoby, jak odstraňovat závadný a násilný obsah. Toto by však měla být běžná praxe a součást poskytovaných služeb, nikoliv nadstavba k ostatním aktivitám. Dále by se mohly zjednodušit a zefektivnit způsoby nahlašování nevhodného obsahu, některé práce navrhuji hledat možnosti jeho automatického rozpoznávání (Fascendini and Fialová, 2011, p. 55). Prvním krokem v této oblasti je jasné stanovení pravidel na jednotlivých internetových platformách a jejich vymahatelnost (West, 2014, p. 26). Důraz je třeba klást také na zdokonalování technických možností prostředí, aby bylo možné zabezpečit větší ochranu obětí. Průvodním řešením je poskytování sítě služeb pro potenciální oběti, nebo oběti – help-linky, krizová a nízkoprahová centra apod. Zároveň je třeba potenciální oběti uvědomovat o možnostech, které v boji proti kybernásilí mají (West, 2014, p. 27). Bylo by třeba vylepšit spolupráci pomáhajících organizací a poskytovatelů webových služeb se zákonodárci/kyněmi a policisty/kami. Vhodné by též bylo zajistit adekvátní výzkumy, odborné studie a informace, a to jak z akademického, tak z neakademického prostředí. Upozorňuje se na častou absenci relevantních dat, která by dlouhodoběji sledovala vývoj v dané oblasti (Fascendini and Fialová, 2011, pp. 53–54). Data by měla sloužit nejen jako popis současného stavu, ale také jako základ pro plánování politik. Součástí podobných reportů by měly být i aktuální data či informace o stavu genderově podmíněného kybernásilí. Důležitá je také podpora žen v technologickém sektoru. Literatura upozorňuje na to, že v tomto sektoru je převaha mužů, jsou to tedy spíše oni, kdo rozhodují o podobě internetového prostředí. Podpora žen v technologickém sektoru je viděna jako možnost, jak posílit rozhodovací sílu žen v této oblasti (United Nations, 2015, pp. 33–38).

Poslední oblastí jsou **sankce** v okamžiku, kdy ke kybernásilí dojde. Jedná se zejména o přizpůsobení zákonů a právních regulací na specifitu prostředí internetu a činů, které se zde odehrávají. Nejde o samotné rozšiřování nástrojů regulace například v oblasti klasifikace trestných činů, jde také o to, že je potřeba při tvorbě či úpravě zákonů myslet na genderové dopady – tj. jak legislativa nerovnoměrně ovlivňuje situaci žen a mužů (Fascendini and Fialová,

2011, p. 52; Malhotra, 2014, p. 5; West, 2014, p. 26). Je možné se zaměřit nejen na samotnou tvorbu či úpravu zákonů, ale také na školení zákonodárců/kyň a policistů/ek, jak v případech kybernásilí postupovat a jak svoje postupy přizpůsobovat v okamžiku, kdy má kybernásilí genderový rozměr (Malhotra, 2014, p. 6; West, 2014, pp. 26–27). Důraz by měl být kladen také na spolupráci soudů a policie s poskytovateli webových služeb. Soustředit by se nemělo pouze na instituce, ale například také na firmy a organizace, které by měly poskytovat jasné návody na to, jak se bránit kybernásilí, kde ho hlásit apod. (Malhotra, 2014, p. 6). Informace o možnostech řešení a toho, co je již protiprávním činem, by měly být zprostředkovány široké veřejnosti. Způsob a jazyk prezentace by se měl přizpůsobit tak, aby byly informace dostupné všem (United Nations, 2015, pp. 38–43).

Kroky boje proti genderově podmíněnému kybernásilí můžeme nahlížet také z jiné perspektivy. Jeden z alternativních pohledů představuje OSN a vychází obecně z řešení násilí páchaného na ženách. Řešení předcházení násilí jsou viděna na několika úrovních (United Nations, 2009). **Primární úrovní** jsou aktivity zaměřené konkrétně na akty násilí a na změnu nerovných vztahů. Na **sekundární úrovní** se řeší následky násilí na obětech. **Terciální úrovní** je pak dlouhodobá práce s oběťmi, včetně psychologické pomoci, jejich léčení a vytváření svépomocných skupin (United Nations, 2009).

V rámci implementace všech řešení je třeba se soustředit také na to, aby tato nebyla ve svém důsledku omezující pro ohrožené skupiny (ženy, muže apod.) (Fascendini and Fialová, 2011, p. 52). Tj. aby například legislativní omezení vedoucí k větší bezpečnosti internetu příliš neomezovala ty, kterých se týkají. Nebo aby IT sektor reflektoval potřeby různých skupin a zapojil více žen do samotné výroby a výzkumu. Zároveň je potřeba, aby se všech úrovní řešení účastnily také skupiny, kterých se tato opatření týkají – tj. například ženy. Tento požadavek vychází z faktu, že v rozhodovacích pozicích jsou často primárně muži (Fascendini and Fialová, 2011, p. 52).

Samostatnou část lze také věnovat médiím, která většinou zkušenosti s kybernásilím zprostředkovávají širšímu publiku. Problematické u mediálních

prezentací je vytváření možného materiálu pro sekundární viktimizaci obětí⁹¹, případně vyzrazení osobních informací, které mohou situaci oběti zhoršit. Na druhou stranu v některých případech média fungují jako prostředníci, kteří mohou zprostředkovávat informace o kybernásilí, mohou upozornit na to, co je kybernásilí a zvyšovat tak povědomí o této problematice (Fascendini and Fialová, 2011, pp. 58–9).

Jednotlivé nástroje napomáhající eliminaci různých forem násilí nejsou zdaleka tak účinné samy o sobě, jako holistický přístup k danému tématu. Dobrý příkladem jsou pro Evropu severské země, které jsou aktivní v prosazování genderové rovnosti, příkladem může být Švédsko, které v posledních dvou letech udělalo velký pokrok v přístupu k řešení problému kybernásilí. Švédská vláda vytyčila několik priorit, kterým se chce věnovat. Jednou z nich je revize stávající legislativy a její úpravy s důrazem na on-line prostředí. Zaměřuje se na kriminalizaci, ochranu a soukromí konkrétně u hrozeb on-line násilí. Součástí tohoto cíle je i vytvoření komise, která analyzuje i míru ochrany proti sexuálně motivovaným formám násilí na internetu. Další prioritou švédské vlády je vytvoření Centra kyberkriminality u městské policie, které má kromě řešení kyberkriminality zajistit i jednotný přístup a formy zkoumání jednotlivých trestných činů. Na to navazuje i dialog s IT firmami a velkými provozovateli internetových služeb. Konverzace směřuje cestou spolupráce při vyšetřování násilných případů, zlepšení služeb klientům a klientkám a v případě odstraňování nežádoucích obsahů a šíření informací. Švédská vláda se zaručila, že bude postupně během roku 2015 až do 2016 zveřejňovat výstupy a výsledky hodnocení jednotlivých priorit.⁹²

3.3. Překážky efektivního potírání kybernásilí

Tato kapitola ukazuje, jaké problémy či překážky se mohou vyskytovat a mnohdy vyskytují u genderově podmíněného kybernásilí. Tyto problémy jsou nejčastějšími příčinami obtíží při řešení kybernásilí.

⁹¹ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

⁹² Zdroj: konzultace s Josefin Emanuel Brattberg – Jämställdhetsenheten/Division for Gender Equality – Socialdepartementet/Ministry of Health and Social Affairs

Zásadním problémem bránícím úspěšnému řešení kybernásilí se jeví jeho **trivializace** a **bagatelizace**. Kybernásilí lidé nepovažují za tolik reálné, jako násilí tváří v tvář, proto je považováno za méně zraňující (Malhotra, 2014, p. 2). Právě bagatelizace problému vede k tomu, že jsou případy kybernásilí velmi málo hlášeny (United Nations, 2015, p. 17). Zlehčování útoků hraje roli v několika oblastech. Zaprvé jsou činy kybernásilí bagatelizovány samotnými oběťmi. Vzhledem k obecné toleranci činů kybernásilí ve společnosti dochází i k tomu, že lidé nepoznají, že se jedná o něco problematičtějšího. Druhým důvodem je obecná obava z toho, že budou jejich zkušenosti bagatelizovány institucemi, které tyto případy řeší – tedy zejména policií a soudy. Tyto pocity jsou založené na reálném stavu, kdy se ukázalo, že policie mnohdy ani neví, co by mohla s hlášenými případy dělat (Dlouhá, 2015b; West, 2014, p. 24). Vinou může být i to, že se ukazuje, že část osob, které mají zkušenost s kybernásilím, je obviňována z toho, že si za kybernásilí může sama (West, 2014). Dochází tak k sekundární viktimizaci obětí⁹³. Problematické se ukazuje také to, že ženy – jako více ohrožená skupina v prostředí internetu – jsou s cílem zabránit kyberútokům na ně namířeným naváděny k tomu, aby omezovaly využívání sociálních sítí, nebo internetu. Tento postoj a rady jsou kritizované vzhledem k tomu, že omezují svobodu žen a jiných marginalizovaných skupin a jejich projevu (Fairbairn et al., 2013).

V některých případech je zmiňovaný **problematický průběh řešení případů kybernásilí**. Jako nedostatečná je spatřována rychlost a flexibilita reakcí, stává se tak, že zásahy proti kybernásilí jsou provedeny až příliš pozdě (West, 2014, p. 18) – v nejhorším případě až v okamžiku, kdy si zasažená osoba sáhne na život. Některé/ří z napadených nemají dostatek financí, času, nebo síly na to, aby se mohli bránit, útoky jsou proto horší.

⁹³ Vysvětlení pojmu viz kapitola 5 Slovník pojmů.

4. Doporučení vycházející z této studie

Následující doporučení směřují k institucím státní správy.

	cíl	možné kroky
Strategie	<i>Vytvoření politické strategie boje proti genderově podmíněnému kybernásilí</i>	• Vytvoření strategie boje proti kybernásilí ◦ Vytvoření koncepce a plánu konkrétních aktivit a jejich naplňování v této oblasti ◦ Vytvoření vhodné terminologie v oblasti násilí, nových médií a technologií ◦ Stanovení oficiální definice genderově podmíněného kybernásilí • Provázání (začlenění) této politiky s dalšími politickými a strategickými dokumenty, které se věnují oblastem bezpečnosti na internetu/genderově podmíněnému násilí /vzdělávání
Institucionální opora	<i>Začlenit boj proti genderově podmíněnému kybernásilí do institucionální struktury</i>	• Vznik komunikační platformy na úrovni pracovní skupiny či poradního orgánu, jehož členy/kami budou: zainteresované instituce veřejného sektoru, neziskového a soukromého sektoru (neziskové organizace, projekty, poradny, IT firmy a poskytovatelé internetových služeb, policie) • Určit v čí gesci se bude Strategie naplňovat, alokovat; personální i finanční zdroje na její naplňování • Zvážit vznik instituce, která by se věnovala obětem genderově podmíněného kybernásilí (např. ombudsman/ka)
Spolupráce se soukromým sektorem	<i>Jednat se soukromým sektorem na možných opatřeních v oblasti prevence a řešení problémů kybernásilí, zejména s IT firmami a poskytovateli internetových služeb, které jsou dominantní v českém prostředí</i>	• Řešit odstraňování závadného obsahu • Zjednodušit a zefektivnit způsoby nahlásování nevhodného obsahu; prvním krokem v této oblasti je jasné stanovení pravidel na jednotlivých internetových platformách a jejich vymahatelnost • Spolupracovat na vzdělávacích kampaních • Podpora vzniku preventivních opatření a zvýšení informovanosti

Vzdělávání	<i>Zajistit vzdělávání specialistům/kám, kteří/které řeší téma kybernásilí na formální úrovni (soudy, krizová centra, policie apod.)</i>	• Zajistit osvětu a vzdělávání u odborníků/nic v podobě seminářů, školení
Výzkum	<i>Podporovat výzkum, který se věnuje kybernásilí, podporovat vznik studií specificky zaměřených na gender a dospělou populaci (včetně výzkumů mužů)</i>	• Alokovat finanční prostředky na tematiku kybernásilí a z této částky vydělit rovněž konkrétní prostředky pro výzkum genderově podmíněného kybernásilí • Určit v čí gesci se budou vzniklé studie a výzkumy shromažďovat a kdo bude tuto databázi aktualizovat • Mimo vládní výzkumy podporovat a spolupracovat na výzkumech a studiích dalších organizací, především NNO.
Osvěta	<i>Podpořit osvětové kampaně, které prezentují kybernásilí jako závažný problém, který jde napříč generacemi</i>	• Spolupracovat na tvorbě kampaní nebo vytvářet osvětový materiál • Věnovat pozornost případům kybernásilí, informovat o postizích pachatelů/pachatelek • Anonymní poradenství • Vzdělávání veřejnosti
Finance	<i>Alokovat potřebné zdroje na aktivní boj proti kybernásilí a jeho formám</i>	• Podpora výzkumu • Podpora neziskových organizací • Podpora poradenství • Podpora vzdělávání • Alokace finančních zdrojů na personální a institucionální zajištění problematiky v rámci státní správy
Pomoc obětem	<i>Vznik a podpora sítě služeb pro potenciální oběti, nebo oběti – help-linky, krizová a nízkoprahová centra apod.</i>	• Řešit odstraňování závadného obsahu • Zjednodušit a zefektivnit způsoby nahlašování nevhodného obsahu • Podporovat osvětové kampaně • Finančně podporovat služby pro potenciální oběti
Práce s agresory/kami	<i>Vznik programu či podpora práce s agresory/kami a pachateli/kami kybernásilí</i>	• Finančně podporovat práci s pachateli/kami kybernásilí • Podporovat osvětové kampaně • Veřejně propagovat nepřijatelnost kybernásilí • Vytvořit efektivní systém postihování kybernásilí
Legislativa	<i>Zrevidovat stávající legislativu a přístup soudů a poskytovatelů internetových služeb</i>	• Vytvořit oddělení, které by při příležitosti novelizací zároveň daný zákon přizpůsobilo požadavkům digitální komunikace • Vytvořit legislativní podmínky, kdy bude možné po poskytovatelích internetových služeb vymáhat zodpovědnost za zveřejněný obsah

		• <i>Vzdělávat soudce a soudkyně v oblasti kybernásilí, aby mu věnovali patřičnou pozornost</i>
Mezinárodní právní rámec	<i>Připojit se k mezinárodním úmluvám typu Istanbulská úmluva</i>	• <i>Připojit se k cílům a následovat doporučení z dokumentu OSN: Cyber violence against women and girls: world-wide wake-up call</i>
Eliminace segregace ve vzdělávání	<i>Podporovat vstup žen a dívek do STEM a ICT oborů</i>	• <i>Mentoring</i> • <i>Ve veřejném vzdělávání podporovat vyšší zapojení žen a dívek do STEM a ICT oborů a odstraňovat překážky, které jim ve vyšším zapojení brání</i>

5. Použitá literatura

- Angelides, S. (2005), "The emergence of the paedophile in the late twentieth century", *Australian Historical Studies*, Vol. 36 No. 126, pp. 272–295.
- Baker, A.L., Campbell, M. and Baretto, E. (2013), *Understanding Technology-Related Violence Against Women: Types of Violence and Women's Experiences*, Learning Network, Centre for Research and Education on Violence Against Women and Children, London, Ontario.
- Campbell, M.A. (2005), "Cyber Bullying: An Old Problem in a New Guise?", *Australian Journal of Guidance and Counselling*, Vol. 15 No. 1, pp. 68–76.
- Cassidy, W., Faucher, C. and Jackson, M. (2013), "Cyberbullying among youth: A comprehensive review of current international research and its implications and application to policy and practice", *School Psychology International*, Vol. 34 No. 6, pp. 575–612.
- Connell, R.W. (2005), *Masculinities*, University of California Press, California.
- Connell, R.W. and Messerschmidt, J.W. (2005), "Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept", *Gender & Society*, Vol. 19 No. 6, pp. 829–859.
- Cs.wikipedia.org. (2016), "Cybersquatting", available at: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Cybersquatting> (accessed 10 March 2016).
- Dadvar, M., Jong, F., Ordelman, R., Trieschnigg, D., Descriptors, S. and Terms, G. (2012), "Improved Ciberbullying Detection Using Gender Information", *Proceedings of the Twelfth Dutch-Belgian Information Retrieval Workshop (DIR 2012)*, Ghent, Belgium, University of Ghent, Ghent, pp. 23–25.
- Dejmezenamsanci.cz. (2015), "Dejme (že)nám šanci a Norské fondy", available at: <http://www.dejmezenamsanci.cz/o-programu/dejme-ze-nam-sanci-a-norske-fondy/> (accessed 10 March 2015).
- Dlouhá, M. (2014), *Gender a kybernásilí*, available at: <http://www.genderstudies.cz/publikace/vyzkum.shtml?x=2414640>.
- Dlouhá, M. (2015a), "Stop kybernásilí na ženách a mužích. Genderová analýza", available at: http://aa.ecn.cz/img_upload/8b47a03bf445e4c3031ce326c68558ae/genderov-a-analyza_1_1.pdf (accessed 10 March 2016).
- Dlouhá, M. (2015b), "Stop kybernásilí na ženách a mužích. Závěrečná zpráva

- kvalitativní analýza", available at: http://aa.ecn.cz/img_upload/8b47a03bf445e4c3031ce326c68558ae/zaverecna_zprava_191.pdf (accessed 21 October 2015).
- E-bezpeci.cz. (2016), "Počet případů vydírání v kyberprostoru roste. Oběťmi jsou nejenom děti, ale také dospělí", available at: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/kyberikana/1107-poet-pipad-vydirani-v-kyberprostoru-roste-obmi-jsou-nejenom-dti-ale-take-dospli> (accessed 6 April 2016).
 - European Union Agency for Fundamental Rights. (2014), *Violence against women: An EU-wide survey*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, doi:10.2811/62230.
 - Fairbairn, J., Bivens, R. and Dawson, M. (2013), *Sexual Violence and Social Media: Building a Framework for Prevention*, Crime Prevention Ottawa, Ottawa.
 - Fárová, N. (2014), *Není učitel jako učitel(ka) – Situace mužů-učitelů v mateřských školách*, Západočeská univerzita v Plzni.
 - Fascendini, F. and Fialová, K. (2011), *Voices from digital spaces: Technology related violence against women*, (Marie, M., Ed.), Association for Progressive Communications (APC).
 - Faucher, C., Jackson, M. and Cassidy, W. (2014), "Cyberbullying among university students: Gendered experiences, impacts, and perspectives", *Education Research International*, pp. 1–10.
 - Genderaveda.cz. (2016), "Výzkum genderově podmíněné kyberšikany", available at: <http://www.genderaveda.cz/novinky/vyzkum-genderove-podminene-kybersikany> (accessed 6 April 2016).
 - Genderstudies.cz. (2014), "Online bezpečně: gender a bezpečnost na internetu", available at: <http://www.genderstudies.cz/aktivity/projekt.shtml?cmd%5b2828%5d=x-2828-2372133> (accessed 6 April 2016).
 - Genderstudies.cz. (2015), "Stop kybernásilí na ženách a mužích", available at: <http://genderstudies.cz/cz/stop-kybersikane> (accessed 10 March 2016).
 - Goldnick, L. (2015), "Coddling the Internet: How the CDA Exacerbates the Proliferation of Revenge Porn and Prevents a Meaningful Remedy for its Victims", *Cardozo Journal of Law & Gender*, Vol. 21, pp. 584–630.
 - Harnachová, M., Haratická, M., Krčková, A., Pávek, P. and Slíva, V. (2010),

"Genderové stereotypy", *Socioweb*, No. 06.

- Hearn, J. (2001), "Men and Gender Equality : Resistance, Responsibilities and Reaching Out.", *Men and Gender Equality*, Örebro, Sweden.
- Hearn, J. and Pringle, K. (2006), "Men, masculinities and children: some European perspectives", *Critical Social Policy*, Vol. 26 No. 2, pp. 365–389.
- Herek, G.M. (Ed.). (1998), *Stigma and sexual orientation: Understanding prejudice against lesbians, gay men and bisexuals*, Sage Publications, Thousand Oaks, CA.
- Chomová, Z. (2014), "Co je sexuální násilí? Úvod do tématu", in Kutálková, P. and Kobová, L. (Eds.), *Sexuální násilí: Proč se nikdo neptá?*, In IUSTITIA, Praha, pp. 15 – 30.
- Chržová, J. (2015), "Informační listy k Istanbulské úmluvě", available at: <http://www.rovnese.cz/informacni-listy-k-istanbulske-umluve/> (accessed 10 March 2016).
- Idnes.cz. (2016), "Křivé obvinění ze sexu s dětmi je trestný čin, rozhodl Nejvyšší soud", available at: http://zpravy.idnes.cz/nejvyssi-soud-rozhodl-ze-krive-obvineni-ze-sexu-s-detmi-je-trestny-cin-1mf-/krimi.aspx?c=A160219_093614_krimi_cen (accessed 6 April 2016).
- Kavalír, A. (2010), *Kyberšikana a její prevence*, Člověk v tísni, Plzeň.
- Kimmel, M.S. (1999), "Mali by /môžu/ budú muži podporovať feminizmus?", *Aspekt*, No. 2, pp. 57–62.
- Kopecký, K., Szotkowski, R. and Krejčí, V. (2015), *Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu*, Univerzita Paláceho v Olomouci, Olomouc, available at: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/veda-a-vyzkum/1093-rizikove-chovani>.
- Kotthoff, H. (2006), "Gender and humor: The state of the art", *Journal of pragmatics*, Vol. 38 No. 1, pp. 4–25.
- KUN. (2015), "Project proposal 'Stop gender based cyberviolence'", available at: [http://www.kun.nl.no/filer/prosjekter/198cyberbully/Project proposal Cyber Violence.pdf](http://www.kun.nl.no/filer/prosjekter/198cyberbully/Project%20proposal%20Cyber%20Violence.pdf) (accessed 17 October 2015).
- Laineste, L. (2013), "Funny or aggressive? failed humour in internet comments", *Folklore (Estonia)*, Vol. 53, pp. 29–46.
- Lefkowitz, E.S., Shearer, C.L., Gillen, M.M. and Espinosa-Hernandez, G. (2014), "How gendered attitudes relate to women's and men's sexual behaviors and beliefs", *Sexuality and Culture*, Vol. 18 No. 4, pp. 833–846.

- Malhotra, N. (2014), *End violence: Women's rights and safety online*, Association for Progressive Communications, Melville.
- Marks, M.J. and Fraley, R.C. (2005), "The sexual double standard: Fact or fiction?", *Sex Roles*, Vol. 52 No. 3-4, pp. 175-186.
- Marshall.edu. (2015), "Rape Culture", available at: <http://www.marshall.edu/wcenter/sexual-assault/rape-culture/> (accessed 17 October 2015).
- Menesini, E., Nocentini, A., Palladino, B.E., Frisén, A., Berne, S., Ortega-Ruiz, R., Calmaestra, J., et al. (2012), "Cyberbullying Definition Among Adolescents: A Comparison Across Six European Countries", *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, Vol. 15 No. 9, pp. 455-463.
- MPSV. (2009), "Antidiskriminační zákon", available at: http://www.mpsv.cz/ppropo.php?ID=z198_2009 (accessed 22 October 2015).
- Msmt.cz. (2009), "Konference Muži do škol", available at: <http://www.msmt.cz/mladez/konference-muzi-do-skol> (accessed 6 April 2016).
- NetMonitor. (2014), *Trendy v návštěvnosti internetu*, Sdružení pro internetový rozvoj, Praha.
- Novák, M. (2010), "Sexuální agrese - oběti a pachatelé", available at: <http://www.jujutsu.cz/clanek/sexualni-agrese-obeti-a-pachatele-8> (accessed 6 April 2016).
- O'Brien, D. (2015), "New Zealand's Harmful Digital Communications Act: Harmful to Everyone Except Online Harassers", available at: <https://www.eff.org/deeplinks/2015/07/nz-digital-communications-act-considered-very-harmful> (accessed 10 March 2015).
- O'Connell, P., Pepler, D. and Craig, W. (1999), "Peer involvement in bullying: insights and challenges for intervention", *Journal of adolescence*, Vol. 22 No. 4, pp. 437-452.
- Olweus, D. (1993), *Bullying at School: What We Know and What We Can Do*, Wiley-Blackwell, Oxford.
- Papp, L.J., Hagerman, C., Gnoleba, M.A., Erchull, M.J., Liss, M., Miles-McLean, H. and Robertson, C.M. (2015), "Exploring Perceptions of Slut-Shaming on Facebook: Evidence for a Reverse Sexual Double Standard", *Gender*

Issues, Vol. 32 No. 1, pp. 57–76.

- Pechová, O. (2007), "Homofobie, heterosexismus, diskriminace sexuální minorit?", in Neumannová, R. and Kykalová, M. (Eds.), *Antidiskriminační vzdělávání a veřejná správa v ČR*, Multikulturní centrum, Praha, pp. 54–58.
- Policie ČR. (2015), "Násilné trestné činy", available at: <http://www.policie.cz/clanek/nasilne-trestne-ciny.aspx> (accessed 21 October 2015).
- Sagebin Bordini, G. and Sperb, T.M. (2013), "Sexual Double Standard: A Review of the Literature Between 2001 and 2010", *Sexuality and Culture*, Vol. 17 No. 4, pp. 686–704.
- Salvador, A.B. (2012), *Philippines' Cybercrime Prevention Act of 2012*, available at: <http://crc.gov.mn/file/newfile/CSF-5-INP-18-PH-Cybercrime-Prevention-Act.pdf>.
- Simerská, L. (2001), "Co je to sexismus", available at: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/co-je-to-s-e-x-i-s-m-u-s> (accessed 6 April 2016).
- Smith, P.K. and Brain, P. (2000), "Bullying in Schools: Lessons From Two Decades of Research", *Aggressive Behavior*, Vol. 26, pp. 1–9.
- Smith, P.K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. and Tippett, N. (2008), "Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils", *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, Vol. 49 No. 4, pp. 376–385.
- Soobedaar, L. (2015), *A Simplified Guide to the Protection from Harassment Act*, Cape Town.
- Svatošová, M. (2015), "Cyber Violence Against Women and Girls: World-Wide Wake-up Call", available at: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/cyber-violence-against-women-and-girls-world-wide-wake-up-call> (accessed 10 March 2016).
- United Nations. (2009), *15 Years Of The United Nations special rapporteur on violence against women, its causes and consequences*, (Ertürk, Y., Ed.), UN Human Rights Council, Geneva.
- United Nations. (2015), *Cyber violence against women and girls. A world-wide wake-up call*, Broadband Commission for Digital Development, New York.
- Úřad vlády ČR. (2015), *Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2015–2018*, available at: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jiri->

dienstbier/aktualne/vlada-schvalila-akcni-plan-prevence-domaciho-a-genderove-podmineneho-nasili-na-leta-2015-_-2018-126943/.

- Vlada.cz. (2016), "Ministr Dienstbier vítá rozhodnutí vlády přistoupit k Istanbulské úmluvě", available at: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jiri-dienstbier/aktualne/ministr-dienstbier-vita-rozhodnuti-vlady-pristoupit-k-istanbulske-umluve-140006/> (accessed 20 May 2016).
- Weiss, P. and Zvěřina, J. (2001), *Sexuální chování obyvatel České republiky*, Portál, Praha.
- West, J. (2014), *Cyber-Violence Against Women*, Battered Women's Support Services, Vancouver.
- WHO. (2015), "Definition and typology of violence", available at: <http://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/> (accessed 21 October 2015).
- Zakony.centrum.cz. (2016a), "Nebezpečné vyhrožování", available at: <http://zakony.centrum.cz/trestni-zakonik/cast-2-hlava-10-dil-5-paragraf-353> (accessed 6 April 2016).
- Zakony.centrum.cz. (2016b), "Křivé obvinění", available at: <http://zakony.centrum.cz/trestni-zakonik/cast-2-hlava-10-dil-4-paragraf-345> (accessed 6 April 2016).
- Zpravy.aktualne.cz. (2015), "Nahé fotky, vydírání. V Česku se rozmáhá kyberšikana", available at: <http://zpravy.aktualne.cz/domaci/nahe-fotky-vydirani-kybersikana-se-rozmaha-i-v-cesku/r~63bee80485fd11e4bdad0025900fea04/> (accessed 6 April 2016).

6. Slovník pojmů

Cybersex

Cybersex je virtuální styk provozovaný mezi dvěma nebo více osobami prostřednictvím počítačové sítě přes internetové chaty v systému instant messagingu. Cybersexem je nazýváno sdílení zpráv a videí, jejichž účelem je simulace reálného sexu a sexuálních představ a pocitů a fantazie partnerů.

Cyber squatting (doménový squatting)

Cyber squatting je termín, který se používá pro aktivitu, kdy je registrována doména na úkor obchodní značky, názvu anebo jména jiné osoby. Doména je dále nabízena k prodeji. Nejčastěji se jedná o obsazení domény firem a společností. Může jít i o vytvoření falešného webu významné osobnosti. Více informací viz cs.wikipedia.org (2016).

Dvojitý (dvojí) standard sexuality

Jedná se o nepsaný standard chování, který implicitně předpokládá pouze heterosexuální. V jejím rámci pak poskytuje mužům větší sexuální svobodu, která je vnímána jako legitimní či dokonce žádoucí. U žen je ale hodnocena negativně, v některých případech je i trestána.

Ekonomické násilí

Ekonomické násilí je úmyslné zneužívání ekonomické moci za účelem ovládnutí a kontrolování druhé osoby. Typicky se projevuje jako neposkytování peněz na provoz domácnosti, znemožnění přístupu k rodinným příjmům, příp. nucení žádat o peníze, každodenní kontrola nákupů, zákaz chození do práce a tím udržování ekonomické závislosti, neplacení nákladů spojených s bydlením, absolutní kontrola nad příjmy a výdaji oběti, apod.

Exhibicionismus

Exhibicionismus je typ chování, potřeba získání pozornosti a obdivu ostatních vystavováním vlastního těla nebo jeho částí ve výstředních pozicích se sexuálním podtextem.

Fyzické násilí

Fyzické násilí je úmyslné užití síly ke způsobení fyzické újmy, ublížení na zdraví, bolesti. Fyzické násilí zahrnuje "facky, rány pěstí, kopání, tlučení hlavou (např. o stěnu, topení), rdoušení, táhání za vlasy, bití nějakým předmětem" či jiné fyzické útoky.

Gender

Gender je termín používán pro vyjádření sociálních aspektů pohlaví (sociální pohlaví), tedy utváření kategorií maskulinity a femininity. Gender je na rozdíl od biologického pohlaví kulturně konstruovaným souborem rolí, které jsou přisuzovány určitému pohlaví v určité společnosti.

Genderová identita

Genderová identita odkazuje k sebepojetí vlastní identity a vlastní identifikace s jednou z kategorií žena, muž nebo transgender. Nemusí být nutně v souladu s biologickým pohlavím. Její součástí je také sexuální/citová orientace.

Genderově podmíněné kybernásilí

Jedná se o veškeré akty fyzického, sexuálního, psychického ekonomického či dalších forem násilí, které jsou cíleny na ženy z důvodu, že jsou ženami nebo na muže z důvodu, že jsou muži, anebo akty tohoto násilí, které nepřiměřeně dopadají na ženy či na muže. Pozn.: definice užívaná Úřadem vlády ČR.

Genderové stereotypy

Genderové stereotypy jsou zobecněné a zjednodušující představy o typických ženských a mužských vlastnostech (femininitě a maskulinitě) v dané společnosti. Příkladem jsou odlišné role připisované jednotlivým pohlavím, např. ženy pečují,

muži vládou. Ve skutečnosti ne všechny ženy pečují a ne všichni muži vládou. Reprodukci těchto stereotypů dochází k udržování genderového řádu.

Hacking/hackování

Hacking/hackování je používání technologií k zajištění neautorizovaného přístupu do systémů obsahujících osobní informace (např. prolomení hesel, ovládání cizího počítače, zjišťování informací z mobilního telefonu apod.).

Hate speech

Hate speech neboli nenávistné projevy jsou cílené projevy na jednotlivce nebo skupiny osob, které útočí na atributy, jakými jsou gender, etnicita, náboženské vyznání, rasa, znevýhodnění nebo sexuální orientace.

Heteronormativní útlak

Heteronormativní útlak je sociální a právní znevýhodnění jakýchkoli vztahů, které nezapadají do společensky preferované normy heterosexuálního vztahu muže a ženy.

Instant messaging

Instant messaging je komunikační služba, která umožňuje vytvářet privátní chatovací prostory s ostatními za účelem komunikace v reálném čase prostřednictvím internetu.

Kybergrooming

Jedná se o takové chování v kyberprostoru, při kterém se pachatel/ka snaží vyvolat falešnou důvěru druhé osoby ve snaze ji vylákat na osobní schůzku, nejčastěji s cílem sexuálního obtěžování nebo znásilnění.

Kybernásilí

Kybernásilí je zastřešující pojem jednotlivých projevů násilí, které se dějí prostřednictvím informačních technologií (kyberšikana, pronásledování, obtěžování, krádež identity, porno pomsta, atp.).

Kyberšikana

Kyberšikana je agresivní záměrné a opakované jednání, které provádí jedinec nebo skupina jedinců prostřednictvím informačních a komunikačních technologií. Velmi často (mylně) spojována jen s dětmi a mládeží.

Kultura znásilnění (rape culture)

Jedná se o prostředí, kde je znásilnění a sexuální násilí na ženách normalizováno a omlouváno, nejčastěji prostřednictvím médií a populární kultury. V rámci kybernásilí se jedná například o vtipy o znásilnění v prostředí internetu, skupiny založené za účelem sdílení materiálu týkajícího se znásilnění či přesouvání zodpovědnosti za znásilnění na oběť.

Kulturně ospravedlňované genderově podmíněné kybernásilí

Jedná se o takové genderově podmíněné kybernásilí, které není v dané kultuře vnímané jako problematické. Mezi kulturně ospravedlňované násilí se může řadit sexismus a humor v podobě narážek na znásilnění a násilí. Mimo on-line svět je takovou formou třeba obřízka.

Násilí v blízkých vztazích

Násilí v blízkých vztazích zahrnuje jakékoli projevy násilí mezi osobami blízkými (příbuzní a osoby žijící ve společné domácnosti), ať už vzájemné, nebo jednostranně zaměřené jednou osobou vůči druhé/druhým. Může se projevovat jako násilí v partnerském vztahu, ve výchově (tělesné tresty a týrání dětí), domácí násilí i vzájemné partnerské násilí, ojedinělý i opakující se výskyt násilných epizod.

Natáčení či fotografování a publikování násilí (znásilnění) na internetu

Při natáčení či fotografování a publikování násilí (znásilnění) na internetu jsou napadení/é zasaženi nejen samotným útokem, ale i mírou šíření a zveřejnění např. mezi přátele, rodinu.

Nebezpečné sledování (kyberstalking) v kyberprostoru

Nebezpečné sledování (kyberstalking) v kyberprostoru je dlouhodobé, opakované a systematické stopování a pronásledování osob v kyberprostoru, monitoring jejich aktivit a jednání pomocí technologií. Jedná se například o sledování pohybu telefonu, sledování webových přístupů, sledování emailu, odposlouchávání a nahrávání telefonních konverzací apod. Na základě získaných informací dále dochází např. k výhrůžkám, obviňování, krádeži identity, monitorování počítače a telefonu, sexuálnímu obtěžování atd.

Obtěžování nebo spamování v kyberprostoru

Obtěžování nebo spamování v kyberprostoru je používání technologií k utváření neustálého kontaktu, obtěžování, vyhrožování či vystrašení oběti po delší dobu, např. neustálé telefonování nebo zasílání SMS zpráv či emailů, naplnění hlasové schránky zprávami se sexualizovanými urážkami.

Patriarchální normy

Patriarchální normy jsou hodnoty dané společnosti utvářené perspektivou mužských rolí a zkušeností, které jsou považovány za „univerzálně lidské“ a neutrální. Tyto normy jsou vztahovány dále i na ženy, pro které většinou neplatí. Promítají se do všech oblastí života společnosti (např. právo, fungování institucí a kolektivů, symbolické úrovně postavení žen/mužů ve společnosti – např. mediální prezentace, stereotypy, atp.).

Patriarchální společnost / patriarchát

Patriarchát je nastavení společnosti, které předpokládá a preferuje muže (vyhovující genderovým stereotypům) ve vládnoucích/rozhodovacích rolích.

Porno pomsta (revenge porn)

Porno pomsta (revenge porn) je vyvěšování intimních a/nebo sexuálně explicitních obrázků někoho jiného bez jeho/jejího vědomí, bez ohledu na to, zda byl materiál pořízen se souhlasem, nebo jej vytvořila samotná oběť a vědomě

předala útočníkovi/ici. Často jsou fotografie nebo videa publikovány jako pomsta bývalému partnerovi/partnerce.

Psychické násilí

Psychické násilí je úmyslné způsobení psychické a emocionální újmy například hrozbami, ponižováním nebo jiným verbálním či neverbálním chováním. Konkrétně se může jednat o urážky, slovní napadání, až vyhrožování fyzickým ublížením (likvidací) nebo izolací.

Sekundární (neboli druhotná) viktimizace obětí

Sekundární (neboli druhotná) viktimizaci obětí je proces, během něhož se poškozená osoba stane znovu obětí, např. po uveřejnění zprávy v médiích o jeho/jejím případě, šířením informací různého druhu prostřednictvím internetu, zlehčování a znevažování výpovědi poškozené osoby.

Sexismus, sexistická společnost

Sexismus, sexistická společnost je přesvědčení o tom, že vztahy mezi pohlavími jsou dány jejich komplementaritou (doplňují se) a zároveň jsou hierarchické, přičemž muži stojí na žebříčku prestiže a moci ve společnosti výše než ženy. Sexismus je jednou z forem diskriminace na základě pohlaví, při které jsou uplatněny genderové stereotypy.

Sexting

Sexting označuje rozesílání SMS zpráv, fotografií či videí se sexuálním obsahem. Tyto materiály mohou být zneužity a zveřejněny na internetu (viz porno pomsta), často se to děje po ukončení partnerského vztahu.

Sexuální násilí

Sexuální násilí jsou jakákoli sexuální jednání zahrnující pokusy o dosažení sexuálního styku, nežádoucí sexuální poznámky a návrhy, činy směřující k obchodování s lidmi či jinak namířené proti sexualitě jedince, které využívají

nátlak. Ve většině případů s sebou sexuální násilí nese používání sexuality jako nástroje moci.

Sexuální objektivizace

Sexuální objektivizace je zacházení s člověkem jako s nástrojem k sexuálnímu uspokojení, jako s objektem, komoditou, nikoliv subjektem.

Sexuální obtěžování

Sexuální obtěžování je nežádoucí chování sexuální povahy, které může být jak verbální, tak neverbální. Jeho cílem je narušení důstojnosti, snižování statusu a psychické pohody dané osoby/osob.

Slut-shaming

Slut-shaming je společenská stigmatizace nebo zostuzování. Souvisí s dvojím standardem sexuálního chování, kdy jsou ženy degradovány a dehonestovány za to, že si užívají sex, chodí vyzývavě oblékané, flirtují, případně měly větší počet sexuálních partnerů. Slut-shaming se vztahuje i na znásilnění a to z důvodu, že stále přetrvávají představy o zodpovědnosti žen za znásilnění.

Trivializované a bagatelizované násilí

Trivializované a bagatelizované násilí je násilí znevažované např. formou humoru, nebo subjektivně poměřované dle síly útoku. Příkladem může být i to, že se virtuální násilí nebere v potaz, pokud nepřejde ve fyzické napadení.

Trolling

Trolling je narušující chování v on-line diskuzích, při kterém se tzv. trollové snaží místo výměny názorů vyprovokovat hádku nebo jinak narušit diskuzi. Cílem je dehonestovat, zesměšnit nebo psychicky rozhodit dané osoby nebo jednotlivce a vyprovokovat silné emotivní reakce u ostatních osob.

Voyerismus

Voyerismus je sexuální chování, při kterém dochází k sexuálnímu uspokojování sledováním intimních aktů cizích lidí, může se jednat o nahotu, sexuální styk, dámský výstřih nebo krátké sukně.

Vydávání se za někoho v kyberprostoru

Vydávání se za někoho v kyberprostoru je používání technologie k tomu, aby se útočník/ce mohl/a vydávat za oběť, nebo někoho jiného ve snaze získat osobní informace, uvést oběť do rozpaků nebo ji zostudit či ji kontaktovat.

Vyhrožování či vydírání v kyberprostoru

Může se jednat o vyžadování sexuálního styku nebo peněz pod pohrůzkou ublížení obětí či jejich blízkým, vyhrožování publikováním osobních/intimních materiálů.

Znásilnění

Znásilnění je donucení k pohlavnímu (vaginálnímu, análnímu, orálnímu) styku násilím nebo pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy nebo zneužití něčí bezbrannosti k takovému činu.